קנין הלכה

4

מראי מקומות

מס׳ 11

חודש כסלו תשפ״ד

או״ח הלכות שבת

סימנים שכא - שכג

קנין הלכה

Dirshu
דרשו ד׳ ועוזו
קרן עולמית לחיזוק
ועידוד לימוד התורה

לתשומת לבכם: במראי מק;ומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד׳ ללא קבלת אישור בכתב מ״דרשו״

קנין הלכה

סימן שכא

סעיף א

גמרא דף קכח. ת"ר חבילי קש עד עושה בחול.

בסעיף זה כלולין שני דינים:

א. דיני מוקצה, מכיון שחבילין אלה מתאימים להסקה ולמאכל בהמה, לכן הכל תלוי במחשבתו.

ב. דיני דישה, מלילת מלילות, והתירו למלול בשינוי בראשי אצבעותיו כדלעיל [סימן שיט ס"ו].

סעיף ב

משנה דף קח. עד ע"ב ובלבד שלא יתן מים ומלח לכתחלה.

אין להכין מי מלח מרובים לצורך טיבול משום שנראה כבא לעבד ירקות במי מלח אלו, אבל מותר להכין מי מלח מועטים, והביא המג"א [ס"ק ד] בשם הר"ן שהשיעור הוא רק מה שנצרך לסעודה הסמוכה. אבל הא"ר חולק וסובר דמותר גם לצורך סעודה אחרת, דס"ל דמותר לעשות כל מה שצריך לשבת זו.

וכתב הא"ר, דהר"ן שכתב לאותה סעודה לאו דוקא נקט אלא גם אם התכוון לצורך יומו מותר. וכתב המשנ"ב [ס"ק יא] כדברי הא"ר שמותר בין אם הוא עושה לסעודה זו ובין אם התכוון לסעודה אחרת, אבל אסור לעשות לצורך חול.

במשנה מבואר שר' יוסי התיר לשים שמן במים או במלח קודם שמערבבים את המים והמלח, ולא התפרש אם ת"ק הסכים לזה. דעת המג"א והא"ר והפמ"ג לאסור, אך המשנ"ב לא הביא את שיטתם, ורק הביא [ס"ק י] כיש מקילין את דעת העו"ש והתו"ש שהתירו משום שהשמן מחליש את כח המלח מלהיות עז ואין עליו שם מי מלח.

סעיפים ג-ד

גמרא דף קח: תני רבי יהודה בר חביבא עד טבולי ודאי מטבילנא.

בטעם איסור מליחת צנון וכיוצ"ב נאמרו בראשונים שני טעמים:

א) הרמב"ם [פכ"ב ה"י] כתב דהטעם הוא משום שנראה ככובש בשבת, והכובש אסור משום שהוא כמבשל. [טעם זה מובא בשו"ע].

ב) רש"י [דף קח: ד"ה אין מולחין] כתב שהאיסור הוא משום שטבע המלח לעבד את הצנון ונעשה קשה והוי תיקון.

ומטעם זה פסקו הט"ז והא"ר דאין למלוח כדי להשהותו במלחו עד שיזיע כדרכו, דזה הוי כעיבוד וכבישה ואסור מדרבנן. [המשנ"ב (ס"ק יא) כתב שאיסור עיבוד באוכלין אינו אלא מדרבנן].

איסור זה נאמר אף באופן שכוונתו לאכול את הירקות האלו מיד ולא להמתין עד שיכבשו או יעשה בהם עיבוד, והטעם כמו שהביא המשנ"ב [ס"ק יד] משום דנראה כבא לכבוש כבשים או לעבד. ואם נותן שמן או חומץ על גבי חתיכות האלו מותר ליתן עליהם גם מלח, דבאופן זה אינו דומה לעיבוד כלל.

והוסיף המשנ"ב שמותר לתת מלח על גבי חתיכה אחת של צנון, אם כוונתו לאוכלה תוך זמן מועט [כמבואר בגמ'], והטעם משום שבמליחת חתיכה אחת אינו נראה כלל כבא לכבוש כבשים או לעבד, אבל אם כוונתו להשהות את החתיכה במלח זמן מרובה על מנת שהמלח יפלוט ממנה ציר הרי זה אסור, משום שבאופן זה ה"ז מעבד ממש ואסור.

קנין הלכה

והביא המשנ"ב [שם] בשם המג"א בשם הב"ח דנהגו שלא למלוח כלל רק מטבל כל אחת במלח ואוכל.
כתבו הפוסקים [ט"ז ס"ק ב ומג"א ס"ק ז] דכשם שאסור למלוח צנון כך אסור למלוח שאר ירקות שהדרך למולחן, דכל ירק שהמליחה מעבדת אותו כגון מלפפונים ובצלים ושומין וכיו"ב כלול באיסור.<א>

סעיפים ה-ו

בענין מליחת בשר מבושל או ביצה מבושלת שכתב השבלי הלקט בשם הגאונים שיש בזה איסור, נחלקו הפוסקים:
א) דעת המג"א והט"ז דאפילו אם דעתו לאוכלו בשבת אסור, כל שמולח לצורך סעודה אחרת שיאכלנה זמן רב אחר הסעודה הראשונה.
ב) דעת הא"ר דדוקא אם בדעתו להניח לאחר שבת אסרו הגאונים, וכתב המשנ"ב [ס"ק כא] דכן משמע מדברי הגר"א.
לענין מליחת בשר חי לצורך שימורו שלא יתקלקל, כתבו הפוסקים דיש בזה איסור גמור מדרבנן, דנהי דאין עיבוד באוכלין שיהיה אסור מהתורה, מ"מ מיחזי כמעבד ואסור מדרבנן.

הדחת בשר שלא נמלח

בשר שעברו עליו ג' ימים מהשחיטה, החמירו הגאונים [כמבואר ביו"ד סימן סט] שמליחה לא מועילה לו לפלוט דמו, כיון שנתייבש הדם בתוכו, ואפשר לאוכלו ע"י צלייה, אך בצלייה יש הפסד מסויים שהשומן מנטף ונפסד. ואם הדיחו את הבשר במים בתוך ג' ימים אלו אין הדם מתייבש, ויכול למולחו עד ג' ימים מהדחה זו.
ודן המג"א [ס"ק ז] אם מותר לעשות הדחה זו בשבת. וכתב לאסור מג' טעמים:

א. כיון שהמים מרככים את הבשר, יש לדמותו למש"כ הר"ן שאין למלוח בשר משום שהמלח מתקנו.
ב. כיון שלדעת מקצת מהראשונים בשר בהמה לא מבושל הוא מוקצה, כיון שאינו רך, אם כן אין לשפוך עליו מים.

לכאורה כוונתו ששפיכת מים על המוקצה נחשבת כנגיעה בו, ובסימן שי [ס"ו] ובמג"א [ס"ק ג] מבואר שאין לנגוע במוקצה אם הנגיעה היא לצורך המוקצה. [עיין מה שנביא להלן בשם הנוב"י].

ג. עוד יש לאסור מצד הכנה משבת לחול, דאפילו הבאת יין משבת לחול אסורה כ"ש הדחת הבשר, ומה דמצינו דמותר להשקות את הירק התלוש כדי שלא יכמוש [סי"א], היינו בירק הראוי לאכילה היום דלא מוכחא מילתא שטורח לצורך חול, משא"כ הכא שהבשר מוקצה מוכח שטורח לצורך חול.

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<א> <u>מליחת עגבניות</u>

בשמירת שבת כהלכתה [פי"א ס"ב] מובא שמותר למלוח פרוסות עגבניות, ומובא שם [הערה ו] בשם הגרש"ז זצ"ל הטעם שמכיון שלא שייך לגביהן הטעם של נראה כמעבד כיון שאין המלח פועל בהם תיקון, וגם אין רגילים לכבוש אלא עגבניות שלימות, ולכן מותר למולחן כשהן חתוכות.

<u>פיזור סוכר על פירות וירקות</u>

כתוב בקצות השלחן [סימן קכח ס"ק ב] דפירות וירקות שרגילים לשמר אותם ע"י סוכר, יש לאסור לפזר עליהם סוכר. והביא השש"כ [פי"א הערה א] בשם הגרש"ז זצ"ל דאיסור זה הוא בין להרמב"ם שטעם האיסור הוא משום דהוי ככובש כבשים, ובין לרש"י שהטעם הוא משום שנראה כמעבד [ונראה כוונתו דגם הסוכר מושך ציר מהפרי ודמי למעבד] רק סיים הגרש"ז זצ"ל שנודע לו שהמלח משנה את גוף הדבר וזה דומה למעבד, משא"כ סוכר. [ולפי"ז בסוכר לא שייך הטעם של רש"י של מיחזי כמעבד, אמנם עדיין נשאר הטעם של הרמב"ם שנראה ככובש כבשים].

קנין הלכה

האליהו רבה [סימן שח ס"ק ע] חלק על המג"א והתיר להדיח את הבשר, וטעמו משום דס"ל דמה שהמים מרככים את הבשר אינו דומה לתיקון, והר"ן אסר רק במליחה.

ולגבי שני הטעמים האחרים של המג"א, סבר הא"ר שהבשר אינו מוקצה, וממילא אין לאסור.

הנוב"י [שו"ת תניינא סימן כז] חלק ג"כ על הרמ"א, וטעמו:

א. הריכוך של המים אינו אסור מטעם תיקון.

ב. שפיכת מים על מוקצה נחשבת נגיעה ע"י דבר אחר ואין לאסור, ואף שהשו"ע [סימן שי] אסר לכפות כלי על מוקצה אם הוא נוגע בו [דאסר נגיעה לצורך המוקצה] זו שיטת התרומת הדשן, אבל המ"מ חלק עליו והתיר נגיעה במוקצה [פרט לביצה שהיא מתנדנדת], וכיון שכל עיקר דין מוקצה של הבשר אינו ברור כלל, לכן כתב הנוב"י דיש להקל, דאם אי אפשר לעשות עי גוי מותר אף בישראל.[1]

<u>להלכה</u>: המשנ"ב [סוס"ק כא] כתב שע"י נכרי הסכימו הרבה אחרונים להקל דלא כהמג"א, ואם א"א ע"י נכרי מקילים אף ע"י ישראל כדברי הא"ר והנוב"י. וציין עוד לדברי השע"ת שכתב שאם הבשר מונח בכלי, טוב שירחוץ ידיו עליו עד שיהיה שרוי במים.

<u>סעיפים ז-ח</u>

גמרא דף קמא. אמר רב יהודה הני פלפלי עד אפילו טובא נמי.

הט"ז [ס"ק ז] והגר"א נקטו דבעינן שני שינויים:

א. ישחוק בקתא דסכינא.

ב. לא יעשה בתוך מדוכה רק בקערה, והטעם דבמכתשת נראה כעובדין דחול.[2]

ביאורים והערות

1. <u>תוספת עיון</u>

מדברי המג"א יש ללמוד כמה הלכות בדיני הכנה משבת לחול:

א) הכנה על ידי פעולה קלה כמו הבאת יין או נתינת מים על ירקות, אם מוכחא מילתא שעושה לצורך מחר ה"ז אסור, אבל אם לא מוכחא מילתא מותר, משא"כ במעשה הכנה גמור כמו הדחת כלים וכיוצ"ב לא מצינו היתר של אם לא מוכחא מילתא, אלא בכל גווני אסור אם אכן עושה לצורך חול.

ב) הכנה על ידי גוי אינה מותרת אלא במקום פסידא כשאר שבות הנעשה ע"י נכרי, ולא אמרינן דכיון שאיסור הכנה הוא משום דטורח שלא לצורך השבת, יש להקל על ידי גוי כיון שהגוי טורח.

2. <u>תוספת עיון</u>

<u>מוליד ריח</u>

המשנ"ב [ס"ק כה] הביא דהט"ז אסר כאן לכתוש פלפלין ע"ג בגד משום דמוליד ריח בבגד, אמנם בסימן תקיא [ס"ק ח] משמע שחזר מזה והסכים לדברי המהרש"ל שאין איסור כשאינו מתכוין לכך. ועיין בסימן תרנח [ס"ק ז] שהמשנ"ב הביא את ב' הדיעות, דעת המג"א והא"ר שהסכימו לדעת המהרי"ל שיש בזה איסור, וכשאר דיני פ"ר באיסור דרבנן, ודעת הט"ז בשם המהרש"ל שהקלו בזה כשאינו מתכוין. [והשעה"צ (ס"ק ז) הביא את המחה"ש (ס"ק ב) דטעמו של המהרש"ל הוא משום דמוליד ריח הוא איסור קל, ולכן לא אסרוהו באינו מתכוין אף שהוא פ"ר].

דין טוחן אחר טוחן

הרמ"א הביא בשם הכלבו דמלח דק שנדבק ונעשה גושים מותר לפוררו משום דאין טוחן אחר טוחן, כשם שמותר לפורר פת כמובא ברמ"א [לקמן סי"ב] ומקורו מדברי הגהות מיימוניות [פכ"א אות ע] בשם הרשב"ם, וכן הר"ן [דף לב. ד"ה אמר רב פפא] בשם הסמ"ג, שמכיון שגרעיני התבואה כבר עברו טחינה בשעה שנעשו קמח, שוב אין בזה איסור טוחן אף שהקמח חזר ונתאחד ונעשה פת.

אמנם כתבו האחרונים שאם פעולת הטחינה הראשונה נתבטלה לגמרי ושוב אינה ניכרת כלל יש בה איסור טוחן.[3]

סעיף ט

טחינה באוכל שאינו גידולי קרקע

הראשונים נחלקו אם יש איסור טחינה באוכלין, יש הסוברים [עיין רמב"ם פכ"א הי"ח] שאם הוא ראוי לאכילה כשהוא חי אין איסור דאין זו מלאכה חשובה, אמנם הב"י הביא שו"ת הרשב"א שגם בירקות ופירות הראויין לאכילה יש איסור טחינה. [עיין מה שכתבנו לקמן בסי"ב].

ולהלכה נקטו הפוסקים [לקמן סי"ב] שיש איסור, אמנם כתב התרומת הדשן [סימן נו] דבאוכלין שאינם גידולי קרקע כגון בשר, מסתבר שלכל הדיעות יש להקל כיון שמצטרפת כאן סברא נוספת, דאפשר שאין מלאכת טוחן אלא בגידולי קרקע וזה המקור לשיטת השו"ע כאן.

ולכן כתב התה"ד דלענין בשר חי שאינו ראוי לאכילה, והחיתוך שלו דק דק עושה אותו ראוי לאכילה, לא קיימת שיטת הראשונים דאין טחינה באוכלין, כיון שהבשר החי אינו ראוי לאכילה לפני החיתוך, וממילא יהיה בו איסור טוחן.

עוד כתב התה"ד דחיתוך זה משוי ליה לאוכלא, ולדעת ר"ה [דף קנה.] לא טרחינן בשבת במאכל בהמה לאשוויי ליה אוכל. אמנם טעם זה אינו להלכה, דהא קיי"ל [סימן שכד] דמשוינן אוכלא לבהמה.[4]

ביאורים והערות

3. עיין חזון איש [סימן נז ד"ה ענין] שביאר את גדר הדין של אין טוחן אחר טוחן, דאף דבמלאכת בישול מצינו דאין בישול אחר בישול זה מצד מלאכת הבישול הראשונה שנעשתה, והיינו שמכיון שכבר נעשתה באוכל הזה מלאכת הבישול והרי הוא מבושל, שוב אין בבישול נוסף שם מלאכה, אך במלאכת טוחן הגדר שונה, שאף באופן שמעולם לא נעשתה כאן מלאכת טחינה ומתחילת ברייתו היה דבר זה מפורר לפירורים, מ"מ אם התחבר ע"י חיבורי אדם אמרינן בזה דחיבורי אדם אינם חיבור.

ולכן כאשר אנו אומרים דמותר לפרר לחם משום שאין טוחן אחר טוחן, אין שורש ההיתר בזה שכבר נעשתה בלחם מלאכת טחינה, אלא משום שחיבורי אדם אינם חיבור, והיינו מתוך שהקמח היה מפורר ורק ע"י מעשה האדם שלש אותו ואפאו נתחבר, אין לחיבור זה שם חיבור לענין מלאכת טוחן, וה"ז עדיין מפורר, ולכן אין איסור לפוררו.

אמנם כתב בספר ארחות שבת [פ"ה הערה לה] דבאופן שנתחברו הפירורים לגמרי ונעשו מקשה אחת ממש, אין היתר של טוחן אחר טוחן, ולכן אם היו פירורי מתכת שהותכו ונעשו גוש אחד ולא ניכר בו כלל חיבור פירורים, אסור מעתה לשחוק אותו שוב לפירורי מתכת, וה"ז טחינה גמורה.

4. כתב החזו"א [סימן נז ד"ה סימן] דמה שכתב המשנ"ב [ס"ק לד] דיש מקילין בזה לכאורה צ"ע, דהיש מקילין מתייחסים רק לנידון של אשוויי אוכלא, והם מקילים משום דלהלכה לא קיי"ל כר"ה דאסר זאת וכנ"ל, אך עדיין יש לאסור משום מלאכת טוחן, דכיון שאין הבשר ראוי לאכילה בלי חיתוך דק אסר זאת התה"ד משום מלאכת טוחן ולענין זה לא מצאנו חולק.

אמנם אם טוחן ע"מ להשתמש לאלתר בחתיכות הבשר, יש היתר אחר שיתבאר לקמן [סי"ב] בדין טחינה לאלתר, אך כאשר אינו

ולכן להלכה מותר לחתוך אוכל שאינו מגידולי קרקע כגון בשר מבושל או צלי או ביצה וכדו' לחתיכות קטנות, ואין בו איסור טוחן.

סעיף י

האיסור המובא בסעיף זה שלא לגרור גבינה בכלי המיוחד לכך הוא משום עובדין דחול, והא דלא אסרו בזה משום מלאכת טוחן הוא מטעם שגם גבינה אינה גידולי קרקע, וכיון שהגבינה ראוייה לאכילה בלי חיתוך לכן הוי כמחתך בשר מבושל דק דק דשרי. ויש להעיר שלענין ההיתר המוזכר לקמן ברמ"א [סי"ב] דמותר לחתוך דק דק לשימוש לאלתר, אם עשו זאת בכלי המיוחד לטחינה ה"ז אסור מהתורה משום מלאכת טוחן, דכשם שמלאכת בורר שהותר בה גרירה לאלתר, מ"מ אם עושה בכלי ה"ז חייב, ה"נ בהיתר דטחינה לאלתר הנלמד ממלאכת בורר אין היתר לעשות זאת בכלי המיוחד לטחינה, וכמבואר במשנ"ב [ס"ק מה] ובביה"ל [ד"ה מידי].

סעיף יא

מקור הדין הוא בתשובת הרשב"א [ח"ד סי' עג] שהובא בב"י.

והנידון היה אם מותר ליתן מים ע"ג ירקות תלושים ע"מ שלא יכמושו, או שיש לאסור זאת כמו דמצינו גבי לולב [סוכה דף מב.], וגם הובא בשו"ע [סימן תרנד], דאין היתר ליתן לולב לתוך מים בשבת ע"מ שלא יכמוש, ורק אם כבר היה מונח במים מע"ש מותר להחזירו בשבת.

והשיב הרשב"א דכיון שהירקות ראויים לאכילה בו ביום לכן מותר ליתן עליהם מים.[5]

סעיף יב

טחינה באוכלין

איתא בגמ' [דף עד:] א"ר פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, ופירש"י שחותך ירק הנקרא סילקא לחתיכות דקות, ומבואר מזה שיש איסור טוחן גם בחיתוך ירק.

והראשונים נחלקו אם יש מלאכת טוחן באוכלין הראויים לאכילה גם בלי טחינה:

א) תוס' [ד"ה האי] כתבו שרק בסילקא יש איסור טוחן ולא בשאר אוכלין שכל האיסור הוא רק כשאין הסילקא ראוי להיאכל כשהוא חי, ומחתכו ע"מ לבשלו, וכ"כ הרמב"ם [פכ"א הי"ח] שהמחתך את הירק ע"מ לבשלו, ומשמע שאם זה ע"מ לאוכלו אין בזה איסור טוחן, וכן מבואר ברא"ש [פ"ז סימן ה] שבאוכלין אין איסור לחותכן דק דק.

ביאורים והערות

מתכוין להשתמש בזה לאלתר יש בזה איסור טוחן, והמשנ"ב [ס"ק לג] כתב דאיירי בחותך להניח ולכן התה"ד אסר, וא"כ לגבי זה א"א לכתוב [ס"ק לד] דיש מקילים, דהמקילין הקלו רק כאשר אין מקום לחוש למלאכת טוחן.

5. עיין מג"א [ס"ק יג] ומשנ"ב [ס"ק לז] שלגבי דברים שאינם ראויים לאכילה כמו ענפי אילנות, אין להתיר ליתנם למים בשבת אא"כ היו נתונים מע"ש, וע"ע במשנ"ב [סימן שלו ס"ק נד].

ואף שבשו"ת הרשב"א סיים שהאיסור ליתן למים הוא רק בלולב שאינו ראוי לטלטל בשבת, ואף ביו"ט אסור לטלטלו אחר שנעשתה מצותו, ולפי"ז י"ל שענפי אילנות שאינם מוקצה מותרים בכל ענין, מ"מ כיון שלהלכה אין אנו אוסרים טלטול לולב לאחר גמר מצותו, אלא אנו נוקטים שאינו מוקצה כמבואר בחזו"א [סימן מט ס"ק ט], ועיי"ש שהביא כן מהט"ז [סימן תקצו], וכן המנהג, א"כ ע"כ צריך לבאר שהאיסור ליתן במים אינו מטעם שהלולב אסור בטלטול, אלא אסרוהו מחמת טורח בשבת ויו"ט, וא"כ גם ענפי אילנות אסורים אלא אם היו נתונים במים מער"ש, ורק בירקות התירו.

קנין הלכה

ב) הב"י הביא הגהות מיימוניות [פכ"א אות ע] וכן הרשב"א בתשובה הסוברים שיש איסור טחינה אף בירקות ופירות הראויים לאכילה, וכן הובאו הדברים בסמ"ג ובר"ן [דף לב. מדפי הרי"ף ד"ה אמר רב פפא].

להלכה: השו"ע העתיק את איסור חיתוך ירק בסתמא, ומשמע שנקט לאסור אף בירקות הראויים לאכילה. ומה שהביא הרמ"א איסור חיתוך גרוגרות וחרובים לפני הזקנים, וכתב המשנ"ב [ס"ק לט] שהזקנים אינם יכולים ללעסן בלי חיתוך דק דק, כוונתו להתיר חיתוך דק דק באוכלין הראויין לאכילה בלי חיתוך, כמבואר בביה"ל [ד"ה לפני].<ב>
דין פירור פת וטוחן אחר טוחן נתבאר לעיל [ס"ח].

חיתוך ירקות דק דק סמוך לאכילה

הב"י הביא שו"ת הרשב"א [ח"ד סימן עה] שהתיר לחתוך ירק דק דק אם כוונתו לאוכלו לאלתר, והובאה תשובה זו בר"ן [דף לב. מדפי הרי"ף ד"ה אמר ר"פ].
וכתב הב"י דמשמע שאין חולק על הרשב"א, ואדרבה לפי הרבה ראשונים אין טחינה באוכלין כלל [כפי שהזכרנו בריש הסעיף], אך להלכה כתב דכאשר מכינים מאכל העשוי מירקות חתוכים דק [סלט], נכון הדבר שיחתכו לחתיכות גדולות קצת ובסמוך לאכילה.
המג"א כתב דהשלטי גבורים פקפק על ההיתר של הרשב"א, והמשנ"ב [ס"ק מה] הביאו, וכן החזו"א [סימן נז ד"ה ובעיקר] ציין לכמה ראשונים שמבואר מהם שאינם סוברים את ההיתר של הרשב"א, ולכן כתבו האחרונים שאף אם חותך סמוך לסעודה נכון להזהר שלא לחתוך חתיכות קטנות ממש אלא חתיכות גדולות קצת, כדברי הב"י, ומ"מ כתב המשנ"ב שגם המקילים יש להם על מה שיסמוכו.
כתב המשנ"ב [ס"ק מה] שההיתר של הרשב"א לטחון לאלתר לא נאמר אלא כאשר חותכו בסכין, אבל אסור להשתמש בכלי המיוחד לטחינה כגון פומפיה וכדו', ועיי"ש ובביה"ל [סי"ב ד"ה מידי] שיש בזה איסור מלאכה גמורה ולא רק משום עובדין דחול, וטעמו דכיון דההיתר של טחינה בסמוך לאכילה נלמד ממלאכת בורר, אין לנו להתיר אלא כשעושה ביד ולא בכלי המיוחד למלאכה, דבטל מזה שם של דרך אכילה ונחשב מעשה מלאכה.
ועיין מה שכתבנו לעיל [ס"י].<ג>

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<ב>ריסוק בננה

כתב החזון איש [סימן נז ד"ה לענין] שאיסור טוחן נאמר אף במרסק בננה או אבוקדו וכיוצ"ב, אף שאינם מתפרדים לחתיכות נפרדות אלא הכל נעשה עיסה אחת, דסו"ס הם נחשבים עתה כמופרדים. ולמד כן מהא דאסרו בתוספתא לרסק גרוגרות ודבלה לפני הזקנים, וכן מהמבואר בגמ' [דף קלד:] שהלועס כמון בשיניים שלא ע"מ לאוכלו הוי טוחן אף שהוא מתדבק.
בתהלה לדוד [השמטות לסימן רנב ס"ק יב] ובשו"ת אג"מ [ח"ד סימן עד דיני טוחן אות ב] התירו ריסוק בננה וכיוצ"ב שמתדבקים מאוד ואינם מפורדים כלל. וכתב שם האג"מ שבדק ומצא שבמציאות יש הבדל בין גרוגרת מרוסקת שהיא נראית כפירורים מדובקים, לבין בננה מרוסקת שהיא עיסה אחת ממש. ועיין ביאורים ומוספים 51.

<ג>ריסוק ירקות בסמוך לאכילה

כתב החזון איש [סימן נז ד"ה ואמנם] שכל ההיתר של טחינה לאלתר הוא רק כאשר חותך לחתיכות קטנות, אבל אם מרסק וכותש את הירק אין בזה היתר אף כאשר עושה זאת בסמוך לסעודה. וההוכחה שלו היא מן התוספתא דאין מרסקים דבילה וגרוגרת לפני הזקנים, דאין היתר לרסק בסמוך לסעודה. והחילוק הוא שחיתוך הוא דרך אכילה משא"כ ריסוק שהוא נתינת צורה חדשה למאכל אין זה בגדר דרך אכילה, ולכן זה אסור אף בסמוך לסעודה.

קנין הלכה

סעיף יג

גמרא דף צה. ת"ר החולב עד חייב חטאת. משנה דף קמב: גמרא דף יט. ושוין אלו ואלו עד ע"ב השתא משקה.

מבואר בסעיף זה שישנם שני איסורים בחלות דבש:

א. רדיית החלות מחיבורן בכוורת אסורה מדרבנן משום דמיחזי כתולש.

ב. ריסוק החלות להוציא הדבש אסור משום מפרק שהוא תולדה דדש, שהוא מפרק את הדבש ממקום חיבורו בחלות הדבש.

בענין המרסק חלות דבש לתוך אוכל, עיין ביה"ל [ד"ה אבל] שהביא שהמג"א כתב לדמות זאת לסחיטת אשכול ענבים לתוך אוכל דמותר לרוב הפוסקים, והביה"ל כתב דכיון שהמג"א עצמו התייחס לפירוק הדבש מהחלות כפירוק אוכל מפסולת [ולא כסוחט זיתים וענבים לתוך אוכל דחשבינן ליה מפרק אוכל מאוכל] לכן יש לאסור זאת, דמה בכך שהדבש נבלע באוכל ונעשה אוכל, מ"מ יש שם מפרק על זה כיון שיצא מפסולת. וציין הביה"ל לשיטת ר"ת גבי בוסר [לעיל סי' שכ ס"ה].

דבש הזב מעצמו בשבת מחלות דבש שלא נתרסקו, אסור מדין משקין שזבו מן הפירות [כן משמע במשנה שם].

סעיף יד

גמרא דף יח. דתניא אחד עד גבי הדדי תניא. משנה דף קנה: וגמרא שם אמר אביי עד ונותנים מים למורסן.

מלאכת לישה

ענין מלאכת לישה הוא נתינת מים לתוך קמח וגיבולם לעיסה, והוא הדין בשאר אופנים שמערב משקה בדברים מפורדים ומחברם ומקבצם.

איסור לישה נאמר אף בדברים שאינם דברי מאכל, כגון בטיט ומלט וכדו', שהרי לישה במשכן היתה בסממנים של הצבע [רש"י דף עג. ד"ה האופה].

שלבים שונים במלאכת לישה

יש להבחין בין שני שלבים במלאכה זו:

א. נתינת המים לקמח.

ב. העירוב והגיבול של המים והקמח.

בגמרא [דף יח.] נחלקו רבי ורבי יוסי בן יהודה, רבי סובר שנתינת מים אל הקמח אסורה מהתורה אף אם לא גיבלו, וריבר"י

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

אמנם עיין בשו"ת הריב"ש [סימן קפד] דמשמע להדיא שההיתר שחידש הרשב"א שטחינה לאלתר מותרת כולל גם ריסוק, והביאו הגר"א [ס"י]. וע"ע בפמ"ג [א"א ס"ק יד] שכתב דהתוספתא שאסרה לרסק בפני הזקנים איירי במרסק ע"מ לאכול לאחר זמן, אבל ריסוק ע"מ לאכלו לאלתר שרי, וכ"כ בשו"ת אג"מ [או"ח ח"ד סימן עד דיני טוחן אות ב].

עוד כתב החזו"א [ד"ה אבל] דלא הותר חיתוך ירקות ופירות לאלתר אלא במחתך לפני מי שיכול לאוכלו בלי חיתוך, אבל אם עושה זאת לצורך תינוקות או זקנים וכדו' שאינם יכולים לאכול בלי חיתוך אין להתיר זאת. אמנם מדברי הפמ"ג [א"א ס"ק יד] שהעמיד את התוספתא של ריסוק דבילה לפני הזקנים במרסק לאכילה לאחר זמן, לא משמע כן. עיין ביאורים ומוספים 57.

קנין הלכה

ס"ל שאין איסור תורה עד שיגבל, והיינו דרבי סובר דעצם נתינת המים יש בה משום מלאכת לישה משום שהמים מתערבים בקמח ונוצרת תחילה עיסה, וריבר"י סובר דאין איסור עד שיגבל, אלא דאף לשיטתו יש איסור מדרבנן בנתינת המים. [ומה שהתיר ריבר"י נתינת מים למורסן (דף קנה:), זה משום שכיון שעושה זאת לצורך מאכל בהמה התירו חכמים איסור זה, אך לרבי שיש בזה איסור תורה אין מקום להקל בזה].

<u>להלכה</u>: הביה"ל [סימן שכד ס"א ד"ה אין] הביא שרוב הראשונים פסקו כריבר"י דנתינת מים לקמח אינה אסורה מהתורה אלא מדרבנן, ובספר התרומה פסק כרבי דנתינת מים לקמח אסורה מה"ת. השו"ע הביא כאן את דעת רוב הראשונים בסתמא ואת דעת סה"ת בשם י"א, והרמ"א [ד"מ סימן שכד ס"א] החמיר כדעת ספר התרומה, וכ"כ הגר"ז [סי' שכד ס"ג] דנוהגין להחמיר. והחיי אדם [כלל יט ס"א] כתב דיש להחמיר כסה"ת משום דהוי ספק דאורייתא, וכן מבואר בדברי המשנ"ב [סימן שכד ס"ק יא]. אמנם לענין דיעבד כתב הביה"ל [כאן סט"ז ד"ה אבל] דאין לאסור כי הרבה מקילים כסברא הראשונה [ריבר"י].

<u>סוגי תערובות שונים</u>

בגמרא [דף יח.] מבואר שישנם שני סוגים של תערובות:

א. תערובת שהיא בת גיבול כגון תערובת מים וקמח שנדבקים היטב ע"י הלישה ונעשים עיסה אחת.
ב. תערובת שאינה בת גיבול כגון מים ואפר, אשר גם לאחר שמערב אותם היטב אינם נעשים לעיסה אחת, והאפר רק מתאסף ומתקבץ על ידי המים אך אינו נדבק.

ומבואר בגמ' [שם] דנחלקו אביי ורב יוסף, דאביי סובר דכל מה שאמר ריבר"י שאין איסור תורה בנתינת מים לקמח היינו דוקא בתערובת שהיא בת גיבול, אבל בתערבות שאינה בת גיבול מודה ריבר"י שיש איסור תורה בנתינת המים לאפר, משום שהתערובת כבר נוצרה ואין זה מחוסר גיבול, שגם הגיבול לא ידביקנו היטב. ורב יוסף סובר דאין חילוק, ואף בתערובת שאינה בת גיבול האיסור בנתינת מים לאפר לריבר"י הוא רק מדרבנן.

<u>להלכה</u>: הביה"ל [סימן שכד ס"א ד"ה אין] כתב דרוב הראשונים פסקו כאביי, דבדבר שאינו בר גיבול מודה ריבר"י לרבי שיש איסור תורה בנתינת מים לאפר אף שלא עירב אותם בידיים. אולם החזון איש [סימן נו ס"ק ג] כתב דנראה יותר שהראשונים פסקו כרב יוסף שגם בדבר שאינו בר גיבול אין חיוב לדעת ריבר"י בנתינת מים לאפר אלא לאחר שיערב אותו היטב זה בזה. ודעת הרמב"ם [פ"ח הט"ז ופכ"א הל"ג] היא שדבר שאינו בר גיבול אין בו איסור תורה כלל אף אם עירבו היטב, וכתב השעה"צ [ס"ק נט] דכן דעת רש"י [ביצה דף לב:] והרי"ף שם, אבל החזו"א כתב [שם] שהרמב"ם יחידי בדבר זה.

נמצא שיש ג' שיטות בדין לישה בדבר שאינו בר גיבול:

א. דעת אביי, שהביה"ל כתב דכן דעת רוב הראשונים, דלכל הדיעות חייב בנתינת מים אל האפר אף שלא עירבו היטב.
ב. דעת רב יוסף, שהחזו"א כתב דכן דעת רוב הראשונים, שגם באינו בר גיבול אין ריבר"י מודה שחייבים עד שיערבו היטב.
ג. דעת הרמב"ם והרי"ף ורש"י שבדבר שאינו בר גיבול אין בו מלאכת לישה כלל.

<u>סוגי הבלילות</u>

גמרא דף קנה: ת"ר אין גובלין עד דף קנו. ואח"כ נותן את החומץ.

בגמרא מבואר שיש להבחין בין בלילה עבה לבלילה רכה, והטעם משום דבלילה עבה איסור הלישה הוא מן התורה ולכן החמירו בה טפי, ואילו בבלילה רכה האיסור הוא מדרבנן, ולכן הקלו בה בכמה פרטים. [עיין במיוחס לר"ן דף קנו.]<ד>

<u>לישה בשינוי</u>

גמרא דף קנו. וה"מ הוא דמשני עד מנערו לכלי.

מבואר בגמרא [דף קנו. וכן בדף קמ.] דבמקרים מסויימים התירו לישה ע"י שינוי, כגון שעושה על יד על יד [דהיינו כמות מועטת] או שמגבל שתי וערב, [ואעפ"י שכלל הוא במלאכת שבת דגם כאשר עושה מלאכה על ידי שינוי יש בה איסור מדרבנן, מ"מ במלאכת לישה התירו במקרים אלו].

ויש לידע שגם כשהתירו חכמים לישה ע"י שינוי, יש שהשינוי הוא בשלב של נתינת מים לקמח ויש שהשינוי הוא בשלב של הגיבול, וכמו כן יש שינוי שהותר בין בבלילה עבה בין בבלילה רכה, ויש שהותר רק בבלילה רכה.

עתה נבוא לבאר את הנידון בסעיף עצמו.

בסעיף זה מובאים שני דינים:

א. גיבול קמח קלי.

ב. גיבול שתית.

השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם הסובר דקמח קלי אינו בר גיבול, וסובר [כפי שהבאנו לעיל] דבדבר שאינו בר גיבול הקלו טפי מאשר בבר גיבול.

וכתב הרמב"ם דכל איסור הגיבול בקמח קלי הוא רק מדרבנן ולכן הקלו לגבלו מעט מעט.

וכל זה הוא לענין השלב של הגיבול עצמו, אבל את ענין נתינת המים אל קמח הקלי לא כתב השו"ע, והטעם משום שהרמב"ם והשו"ע פוסקים כריבר"י שאין איסור תורה בנתינת מים אל הקמח, ולכן בקמח קלי הקלו כיון שאינו בר גיבול, וכשם שהקלו בנתינת מים למורסן לצורך מאכל בהמה [שעה"צ ס"ק סא].

לפי רוב הראשונים החולקים על ריבר"י וסוברים דדבר שאינו בר גיבול חמיר טפי [ולאביי לא נחלקו בו רבי וריבר"י] על כרחינו לומר שקמח קלוי הוא בר גיבול, ומ"מ התירו לגבלו מעט מעט [כפי שיבואר הטעם להלן].

ולענין השלב של נתינת המים אל הקמח, למאי דנקטו רוב הראשונים כריבר"י שנתינת מים לקמח לא נאסרה אלא מדרבנן, לצורך מאכל אדם הקלו ולא אסרו בכלל, כשם שהקלו בגמ' [דף קנה:] במורסן [שעה"צ ס"ק סא].

כל הנ"ל הוא לפי ריבר"י, אבל לפי רבי הסובר שיש בנתינת המים אל הקמח איסור תורה, לא הותרה לישת קמח קלי שהרי לא יכול ליתן מים אל הקמח [ובזה לא מצינו היתר ליתן מעט מעט], וכמבואר בגמ' [דף קנה:] שדין קמח קלי אינו אליבא דרבי, ונמצא שלפי סה"ת וסיעתו שפסקו כרבי [שבס"ט מובא כי"א] ושהפוסקים כתבו דמחמרינן לכתחילה כשיטתם, אין היתר ללוש

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<ד><u>הגדרת בלילה עבה ורכה</u>

כתב החזון איש [סימן נח ס"ק ט] דנראה שההגדרה של בלילה עבה היא עיסה שאי אפשר לערותה מכלי לכלי, ובלילה רכה היא עיסה דלילה יותר אשר אפשר לערותה מכלי לכלי, אך מ"מ שם עיסה עליה כיון שהיא במצב גוש ולא במצב נוזלי. והוסיף החזו"א דנראה שאם הבלילה היא דלילה מאד עד שאינה גוש כלל אלא רק כמים עכורים, אין בה איסור לישה כלל אף מדרבנן.

קמח קלי מעט מעט אלא אם נותן את המים לתוך הקמח מבעוד יום.

החיתר לגבל יד על יד

הביה"ל [ד"ה שמא] האריך בביאור ההיתר לגבל על יד על יד, והביא שהח"א תמה שלכאורה הרי חצי שיעור אסור מן התורה, ולכן כתב שצריך לפרש שעל יד על יד אין הכוונה מעט מעט אלא הכוונה בשינוי. ורק לשיטת הרמב"ם שסובר שקמח קלי אינו בר גיבול ואין בו איסור תורה אפשר לפרש דהקלו ללוש מעט מעט, וזו גם דעת השו"ע שהעתיקו.

הביה"ל עצמו חלק על הח"א ונקט שעל יד על יד פירושו לכו"ע מעט מעט, וכתב דטעם ההיתר משום דקמח קלי ראוי גם בלי הלישה, ולכן גיבולו במים אינו מלאכת לישה דאורייתא רק תיקון אוכל בעלמא, ולכן הקלו לגבלו מעט מעט הואיל והוי קצת שינוי, או דמיירי בעת האכילה ואמרינן דדרך אכילה בכך.

החזו"א [סימן נח סק"א] כתב בטעם ההיתר של מעט מעט, הוא משום שבמאכלים אשר רגילים תמיד להכינם בכמות גדולה, הכנת כמות מועטת היא פעולה משונה, ולכן התירו בזה חכמים אפילו בלילה עבה, ועיי"ש שכן מפורש בחידושי הרמב"ן.<ה>

דין בחישת שתית בבלילה רכה

מבואר בגמ' [דף קנו.] שההיתר של בחישת שתית הוא אף לפי רבי הסובר דיש בעלמא איסור תורה בנתינת מים אל הקמח, וה"מ בבלילה עבה, אבל בבלילה רכה התירו חכמים את נתינת המים אל הקמח ע"י שישנה מהסדר הרגיל בחול, דאם בחול רגיל ליתן קודם את המשקה וע"ג את הקמח, ישנה ויתן קודם את הקמח.

וכיון שמבואר שדין זה הוא אף לפי רבי, ממילא גם לפי סה"ת דפסק כרבי יש היתר ללוש בלילה רכה ע"י שינוי בסדר נתינת המים.

גם בדין זה, לדעת הרמב"ם והשו"ע לא התירו אלא בדבר שאינו בר גיבול, ולדעת שאר הפוסקים הקלו אף בדבר שהוא בר גיבול, ועיין בשעה"צ [ס"ק סג].[6]

דבר שאין בו סדר קבוע בימות החול

במקרה שאין סדר קבוע להכנת תערובת זו בימות החול, אלא פעמים שנותן את הקמח תחילה ופעמים שנותן את המשקה תחילה

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<ה>רוטב לתוך תבשיל

מה שכתב הביה"ל שנתינת רוטב לתוך תבשיל הראוי לאכילה אין בה מלאכת לישה מהתורה הואיל והוי תיקון אוכלא בעלמא, כתב החזו"א [סימן נח ס"ק ז ד"ה כתב עוד] שאין היתר זה מוכרע, שהרי מצינו בתוספתא [שהביה"ל ד"ה ואפילו מביאו] שאסור לגבל פירורי פת, וכן הט"ז אסר לגבל קמח מצה בבלילה עבה, וכן בתבשיל שהתפרק לרסיסים וגיבלו במשקה יש בו איסור לש.

6. הפוסקים נחלקו אם בבלילה רכה די בשינוי שעושה בסדר נתינת המים לקמח, או שצריך לעשות שינוי גם בגיבול, שהרי לריבר"י עיקר הלישה הוא הגיבול, וא"כ י"ל דלא מהני השינוי בסדר נתינת המים לקמח. התה"ד [סימן נג] כתב שצריכים גם שינוי בגיבול, וכתב דסגי אם יעשה שינוי ע"י שיגבל באצבעו. והדרישה כתב שדי בזה שעשה שינוי בנתינת המים לקמח, וא"צ שינוי נוסף, וכן נראה מהרי"ף והר"מ הפוסקים כריבר"י ואפ"ה סתמו דסגי בשינוי בסדר נתינת המשקה.

וכתב המשנ"ב [ס"ק נז] שטוב להחמיר ולעשות שינוי גם בגיבול, כגון שלא יערב בכף אלא ינענע את הכלי, והחזו"א [סימן נח ד"ה ומשמע] היקל בזה.

נחלקו הפוסקים והביאם המשנ"ב [ס"ק נז]:

התה"ד [סימן נג] כתב שאף באופן זה אפשר להקל אם יתן את הקמח תחילה ואח"כ את המשקה.

הט"ז [ס"ק יא] והחזו"א [סימן נח ס"ק ה ד"ה ולדעת] כתבו שבאופן זה אין היתר להכין את הבלילה ע"י שינוי, שבכל אופן שיעשה אין זה שינוי מדרך ההכנה בימות החול.

אמנם גם לדעת המחמירים כתב החזו"א [סימן נח סק"ו ד"ה ואם] שבשעת הצורך אפשר להקל ע"י שיעשה שינוי בגיבול, והיינו שלא יבחש את הבלילה כדרכו בחול, אלא יעשה שתי וערב או יערה מכלי לכלי.[7]

סעיפים טו-טז

גמרא דף קמ. איתמר חרדל שלשו מע"ש עד ולא ישחוק אלא מערב.

הב"י הביא כמה שיטות בראשונים בדין לישת חרדל, והשו"ע נקט שלא מדובר שהחרדל נילוש במשקין מבעו"י. והסביר הפמ"ג שמש"כ מבעו"י הכוונה שנילוש בלחות עצמו, ולפי"ז ההיתר של הלישה בשבת הוא משום שינוי שאינו טורף בכח אלא מערבו בנחת.

והנה היתר זה מבאר רק את השלב של הגיבול, אך לפי רבי הסובר דבנתינת מים אל הקמח יש מלאכת לישה, א"כ אסור ללוש את החרדל בשבת משום שלא יכול ליתן בו את המשקין [אלא א"כ ילוש בבלילה ויעשה שינוי בסדר נתינת המשקין כנ"ל], ואכן השו"ע [סט"ז] הביא יש אומרים האוסרים ליתן את המשקה בחרדל בשבת.

עיין בביה"ל [ד"ה יכול] שתמה על החיתר של שינוי זה שאינו טורף בכח רק מערה בנחת, דהאיך התירו חז"ל את עצם הגיבול שהוא איסור דאורייתא ע"י השינוי המועט הזה שאינו טורף בכח. ולכן פירש דמירי שהחרדל כבר נילוש במשקין מערב שבת [וכן השחליים והשום שבסט"ז], והוספת המשקין אינה מוסיפה בלישה רק עושה את החרדל רך מאוד ואין בזה איסור כלל, ורק אם טורף בכח דאז זה דומה ללישה.

וכתב דכן משמע ברמב"ם שהביא דין זה של חרדל ושחליים [פכ"ב] בין שאר השבותין. ויש להוסיף שהרמב"ם הביא זאת בין השבותין של בישול, דהיינו שלא אסר זאת כלל משום לישה רק משום תיקון אוכלא.

הביה"ל ציין עוד לדברי השבלי הלקט [המובא בב"י] שכתב כן גבי חרדל.<ו>

ביאורים והערות

7. וטעמו של החזו"א הוא דבלילה רכה שאיסורה מדרבנן אפשר לסמוך על הפוסקים שנקטו כריבר"י דאין איסור תורה בנתינת המים לקמח, ולריבר"י במקום שצריך להכין מאכל בשבת לאדם או לבהמה סגי בשינוי בגיבול.

ליקוט תשובות האחרונים

<ו>**דילול עיסה**

מדברי הביה"ל [ד"ה יכול] והחזו"א [סימן נח ס"ק ז] משמע שעיסה שנילושה היטב מער"ש מותר להוסיף לה מים בשבת ולערבבה, משום שעירבוב זה אינו מועיל כלל לגיבול העיסה אלא מדלל אותה. והיסוד הוא שהדילול הוא היפוך ענין הלישה אשר עיקרה לדבק רסיסים זה לזה ע"י המשקה.

הכנת אוכל לתינוקות

עיין שו"ת שבט הלוי [ח"ז סימן קה] לענין מזון תינוקות אשר הוא כבר מוכן ומיובש כעין פתיתים, ומערבבים אותו במים והוא מוכן לאכילה, והנידון הוא שבזמן נתינת המשקה המזון הוא במצב של בלילה רכה, אך כאשר ממתינים קצת, המשקה נספג בפתיתים ונעשית בלילה עבה. וכתב השבה"ל שיש ליזהר בזה אם נעשה עבה ממש.

עירוב גבינה בריבה או שמנת

בשש"כ [פ"ח סט"ו] מובא שמותר ליתן לבן או שמנת ע"ג גבינה רכה ולערבם זה בזה, אם יעשה בלילה רכה ויעשה את השינויים שהבאנו לעיל.

קנין הלכה

דיני לישה בירקות קצוצים

המשנ"ב [ס"ק סח] הביא בשם הט"ז [ס"ק יב] דכשם שמצינו בסעיף זה לישה בשום ושחליים הנידוכים, כן יש איסור לישה בחזרת [קריין], ולכן אם שכח ליתן מע"ש חומץ לתוך הקריין יעשה בשבת בלילה רכה ויתן החומץ ואח"כ הקריין שלא כדרך שעושין בחול, וגם יעשה שינוי בגיבול שינענע בכלי עצמו ולא יטרוף בכף.

אמנם בסלטים צנון ומלפפונים וכו' שאי אפשר להכינם מע"ש שהרי הם עלולים להתקלקל, ועושה זאת לצורך אכילת אדם, הקלו לא לחוש לדברי סה"ת וסיעתו שפסקו כרבי דיש איסור בנתינת המים, ומכיון שכל האיסור הוא בגיבול אפשר להקל בהך שינוי הנזכר בשום ושחליים לא לטרוף בכף בכח אלא יערב בנחת או ינענע בכלי עצמו.

בירקות שאינם קצוצים דק דק אין בהם מלאכת לישה, ומותר לערב בהם שמן וחומץ ושאר משקים, ולכן מותר ליתן משקין לתוך סלט ירקות ולתוך סלט חסה כיון שאין הדרך לקוצצם דק דק.

סעיף יז

גמרא דף קמ. ת"ר עושין אנמולין עד המשנה.

בענין אלונטית איתא בגמ' שעושין אותה על מנת לצנן את האדם מחום בית המרחץ, וכתב ע"ז רש"י [ד"ה ואין] שזה דוגמת רפואה, וכן לשון השו"ע שהוא לרפואה. וכתב המשנ"ב [ס"ק ע] דמטעם זה אפילו אם היה המשקה הזה עשוי ומוכן מע"ש אסור לשתותו בשבת משום גזירת שחיקת סממנין.<ח>

סעיף יח

משנה דף קמ. ובגמ' איבעיא להו עד בשבת מסתכן.<ז>

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

אמנם עיין באג"מ [ח"ד סימן עד דיני לש ס"ק ח] שכתב דבנתינת שמנת לתוך גבינה שמנה או גבינת קוטג' אין זו לישה ומותר, וכ"כ בספר ארחות שבת [פ"ו הערה כא] בשם הגרנ"ק שליט"א.

הכנת ג'לי

בשו"ת שבט הלוי [ח"ז סימן מא] כתב שני טעמים לאסור הכנת ג'לי:

א) משום נולד, שהופך דבר רך לדבר מוצק.

ב) משום לש, שאף שבזמן ההכנה זה נראה כנוזל ואין אפילו בלילה רכה, מ"מ כיון שלאחר כמה דקות המאכל נעשה סמיך אולי הוא בגדרי לישה.

ולמעשה כתב להחמיר לכתחילה ולהקל רק במקום הצורך. ועיין ביאורים ומוספים 75.

<ז>**כדור שינה**

בספר שולחן שלמה [סימן כג] מובא מהגרש"ז זצ"ל דכל דבר שאינו מאכל בריאים ובא רק להוריד את חום הגוף, ה"ז כרפואה אף שהחום הזה אינו חולי, ולכן כתב דה"נ יש לאסור ליטול כדור כדי להמנע משינה, א"נ כדי לישון [והיינו שאינו בגדר חולה מחמת העדר שינה], דלא קיל מרפואה של אלונטית. ויש לעיין, מאי שנא מהא דהתירו לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים את הקול [סימן שכח סל"ח] משום דאינו עושה זאת לרפואה, וכן התירו [שם סמ"א] למי שנשתכר לסוך ידיו ורגליו בשמן כדי להפיג שכרותו, והטעם משום דהפגת השכרות אינה רפואה.

<ח>**נטילת תרופה לכאבי ראש**

כתב בשמירת שבת כהלכתה [פל"ד סט"ז] דמי שחש בכאב ראש קל אשר מצד הדין אסור לו לקחת תרופה משום שחיקת סממנים, מ"מ אם קיים חשש שאם לא יקח את התרופה יגבר הכאב עד כדי שיפול למשכב, כגון החש בראשו וקיימת לו נטייה למיגרנה

קנין הלכה

סעיף יט

גמרא דף יט. דתנן השום עד ע"ב לא יגמור.

בסעיף זה מבוארים ג' עניינים:

א. השו"ע עסק במלאכת טוחן, ובהיתר לשחוק שום ובוסר אחר שריסקן ודכן מבעו"י, וכן בהיתר שחיקת הריפות [גריסים] לאחר שנידוכו ונתבשלו היטב.

ב. הרמ"א הביא דין מירוח באוכלין.

ג. עוד הביא הרמ"א דין קילוף שומים ובצלים שמותר לקלוף לאכילה לאלתר אבל לא לקלוף ע"מ להניח.

א) <u>שחיקת שום ובוסר אחר ריסוק ודיכה</u>

ישנם ג' שלבים בריסוק שום ומלילות, ריסוק, דיכה, ושחיקה. ונקטו הטור ושו"ע דלאחר ריסוק ודיכה מודה ר"ע שמותר אף לגמור בשבת בידים את השחיקה, ואין בזה איסור טוחן ולא איסור סחיטת פירות כיון שהפירות כבר מרוסקים ונידוכים היטב, וכן מבואר בתשובת הרמב"ם שהתיר את שחיקת הריפות.<ט>

ב) <u>ממרח באוכלין</u>

כתב המרדכי [סימן שסב] דאין איסור ממרח מן התורה באוכלין, כשם שאין עיבוד מדאורייתא באוכלין. אמנם הסתפק המרדכי אם יש בזה איסור מדרבנן, וכתב דנראה להקל בזה מן הדין משום שהמאכל ראוי לאכילה בלי החלקה, ואין פעולת ההחלקה מועילה בה כלום, וסיים המרדכי דהמחמיר תבוא עליו ברכה, דלגבי מאכל שהדרך להחליקו ולייפותו יש צד לומר דמיחזי כממרח.

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

מותר לקחת תרופה. ומקורו בדברי הרמב"ם [פכ"ב ה"ז] שביאר את דברי הגמ' לגבי חלתית שאם שתה את מי שריית החלתית בחמישי ושישי התירו לו בשבת אף לשרות את החלתית ולשתותה מחשש שמא יחלה, וכן הוא במיוחס לר"ן [שם]. ולפי גירסא זו נמצא שלא מדובר בחשש סכנה ממש אלא בחשש חולי, והתירו לקחת תרופה בכדי למנוע חולי.

ויש להוסיף דאף שהמג"א [ס"ק כז] ביאר דהחשש בחלתית הוא חשש סכנה ממש והתירו אף מלאכה ממש, והביאו המשנ"ב [ס"ק עה], מ"מ אין הכרח שיחלוקו על הדין העולה מהרמב"ם שהתיר לקחת תרופה ע"מ למנוע חולי.

<ט><u>ריסוק תפו"א וקטניות מבושלים</u>

בדין זה של שחיקת הריפות כתבו הב"ח והמג"א שאין לטרוף בכח, כשם שבשום ושחליים אסרו לעיל [סט"ז] לטרוף בכח, והביאם המשנ"ב [ס"ק עז]. ותמה הב"ח על תשובת הרמב"ם שהביא הב"י שמפורש בה היתר גם לטרוף בכח, וכתב שהרמב"ם בחיבורו חזר בו ואסר לטרוף.

החזון איש [סימן נח ס"ק ט] תמה ע"ז דמ"מ מה היתה ההו"א של הרמב"ם בתשובה שהתיר לטרוף, ודלא כמפורש בגמ' וכתב דצ"ל דכשם שבישולו מפקיעו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה ואין ע"ז שם מלאכה, כמו כן לאו שם לישה עליה.

ומבואר בדברי החזו"א האלו, שבדברי הרמב"ם כתוב חידוש במלאכת טחינה ומלאכת לישה, דכיון שהבישול ריכך היטב את הגריסים שבתבשיל, לכן בטל שם מלאכת טוחן ממה שמוסיף למעכם ולרסקם, וכן לענין לישה צ"ל דכיון שהבישול ריכך את כל חלקי התבשיל ועירב טעמם זה בזה, לכן אין חשיבות מלאכת לישה בזה שטורף אותם היטב זה בזה והופכם לבלילה אחת.

ועיין בשש"כ [פ"ו הערה כב] בשם הגרש"ז זצ"ל שמש"כ החזו"א שפירות וירקות שנתרככו מאד ע"י הבישול והם נוחים מאד לריסוק נפקע מהם איסור טחינה, זה דוקא אם כבר נתמעכו ואינם מחוסרים אלא שחיקה מועטת, ולכן אין לרסק בשבת תפוחי אדמה וקטנית אא"כ התרככו היטב ע"י הבישול.

אמנם במאכל אשר אין כוונתו להחליקו, אלא לכסות בו את כל הפרוסה, כגון הנותן ממרח ע"ג פרוסת חלה, מותר לו למרחו בסכין כדי לכסות את כל הפרוסה בממרח, אבל אם בא להחליקו על גבי הפרוסה המחמיר תע"ב.

ג) <u>קילוף שומים וכצלים</u>

הב"י הביא ירושלמי שכתב שמי שמכין מאכל משומים שחוקים עובר בכמה וכמה מלאכות, ואחת מהן היא מלאכת בורר כאשר נוטל את השומין מן קליפות. [והובאו דברי הירושלמי בספר התרומה, בפמ"ג ורבינו ירוחם].

וכתבו הראשונים הנ"ל דהחיוב הוא רק כאשר עושה זאת ע"מ להניח, אבל כאשר עושה זאת ע"מ לאכול הרי זה מותר.

ועיין ביה"ל [ד"ה לקלוף] שהביא את ביאור המאמר מרדכי בטעם ההיתר לקלוף לאלתר אף שנוטל פסולת מהאוכל, דהוא משום דהוי דרך אכילה כיון דא"א בענין אחר. ועיין לעיל [סימן שיט ס"ד] שהביא הבה"ל [שם ד"ה מתוך] בשם הרש"ל טעם אחר להיתר קילוף לוזין ובוטנים שנשתברו ועדיין הן בקליפתן, משום דכיון שהכל מחובר ה"ז מין אחד ואין שם פסולת עליו, ובכל ענין שמתקן האוכל מתוך השומר תיקון אוכל בעלמא הוא ואין שם מלאכה עליו.

עוד דן הביה"ל לומר שהרמב"ם השמיט את הירושלמי דהקולף להניח הוי בורר, משום דחולק ע"ז לדינא וסובר דלאו מלאכת מחשבת היא, ועיי"ש מה שביאר בסוגיית הגמ' [ביצה דף יג.], אמנם להלכה פשוט דנקטינן לאסור בקולף להניח.

המשנ"ב [ס"ק פד] הביא בשם הפמ"ג [א"א ס"ק לט] דאפשר שההיתר של לאלתר לא נאמר רק בקילוף אלא גם בהוצאת הגרעין של השזיפים. וכתב הפמ"ג הטעם דגם בזה אמרינן שא"א בענין אחר.

עוד הוסיף הפמ"ג דאם מוצא את הגרעינים כאשר השזיפים בידו ומיד נותן לפיו בזה פשוט דשרי.<י>

הפמ"ג למד זאת מדברי השו"ע [סימן שיט סט"ז] דבשעת השתייה ממש שרי ליתן מפה על הכוס ואין זה בורר, וכתב ע"ז השעה"צ [ס"ק צח] דאינו מבין ראייתו, וכנראה כוונתו דכנד"ד אין זה שעת אכילה ממש רק בסמוך ממש לאכילה. השעה"צ עצמו ציין לסי' שיט [ס"ד ביה"ל ד"ה הבורר] ששם הביא מח' אם יש איסור בורר פסולת מהאוכל כאשר האוכל מזומן בידו לאכילה.<יא>

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<י><u>הוצאת גרעין מהפרי</u>

פרי שיש בו גרעין כגון משמש או אפרסק או שזיף נחלקו בו הפוסקים:

דעת המשנ"ב דמותר להוציא את הגרעין מהפרי בשעה שאוחזו בידו לאוכלו מיד, והוסיף דאפשר דמותר אף כשאינו אוחזו בידו אם עושה זאת בסמוך לסעודה.

דעת החזו"א [סימן נד ס"ק ה] דאסור להוציא את הגרעין משום דבורר פסולת מן האוכל, אלא אוכל את הפרי עד שמגיע לגרעין, ואם רצונו להפריד את הגרעין מהפרי יאחז בגרעין וימשוך אליו את הפרי, ונמצא בורר אוכל מן הפסולת, והיינו כשעושה זאת סמוך לסעודה.

וטעמו משום דכיון דאפשר לאכול את הפרי עד שיגיע לגרעינים לכן לא הוי בגדר א"א בענין אחר, ומטעם זה אף אם הרגילות היא להוציא את הגרעינים מהאוכל קודם האכילה, אכתי חשיב דרך ברירה.

ולגבי הסברא השניה שכאשר האוכל בידו אפשר דאין איסור בורר כלל, כבר הבאנו לעיל [סימן שיט ס"ד] שהחזו"א אינו מקבל טענה זו כלל, ופשוט לו שיש בזה איסור בורר, ולכן העצה היא רק לאחוז בגרעין ולמשוך את הפרי אליו.

ועיין ביאורים ומוספים 124.

<יא><u>קילוף תפוחים</u>

המג"א [ס"ק לו] כתב דלפי הרמ"א אסור לקלוף תפוחים אם אינו אוכלן לאלתר, והביא המשנ"ב [ס"ק עד] את דבריו. והפמ"ג תמה דהא רוב בני אדם אוכלין תפוחים בלי לקלף וא"כ י"ל דדמי להא דשרי לסנן מים מפני הקיסמים ויין מפני הקמחים [סי' שיט ס"י], והטעם משום דמשתתי בהכי.

סימן שכב

סעיפים א-כ

משנה ביצה דף ב. גמרא דף ב: אמר רבה לעולם עד ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן.

הטעם לאיסור ביצה שנולדה בשבת וביו"ט, הוא גזירה אטו ביצה שנולדה ביו"ט אחר השבת או בשבת שחל אחר יו"ט, דבאופן זה יש איסור תורה על הביצה.

איסור זה נקרא בשם הכנה דרבה, ויסודו הוא שכל דבר שאנו אוכלים בשבת אסור שתהא הכנתו ביו"ט שקדם לשבת, וכן איפכא כל דבר הנאכל ביו"ט אסור שתהא הכנתו בשבת שקדמה ליו"ט, ולכן אסור מן התורה לאכול או להשתמש בחפץ זה, וכיון שלא יאכלנו נמצא שיו"ט לפני השבת לא הכין את אכילת השבת.[7]

ואף באופן שההכנה היא בידי שמים ולא ע"י מעשה אדם הרי זה אסור מן התורה, וקים להו לחז"ל דכל ביצה שנולדה היום נגמרה במעי התרנגולת מאתמול, ולכן אם חל יו"ט בערב שבת נמצא שיו"ט הכין לשבת, שהביצה נגמרה ביו"ט והוכנה לשבת.

ויש לדעת שאין העיקר שההכנה תבוא ביום חול, אלא שההכנה לשבת לא תבוא מיו"ט שקדם לו, אך לו יצוייר שההכנה לשבת נעשתה בשבת עצמה אין בזה איסור, כמבואר בגמ' [דף לח:] שאין איסור במקרה ששבת מכינה לעצמה.[8]

סעיף ג

גמרא ביצה דף ב: רב יוסף אמר גזירה עד דף ג. כולה חדא גזירה היא. תוס' ד"ה גזירה.

פירות שנשרו מן האילן בשבת אסורים משתי סיבות:

א. מיגו דאיתקצאי לבין השמשות, שהיו אז מחוברים והיה אסור לתולשן, איתקצאי לכולי יומא.

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

ובשו"ת אגרות משה [ח"ד סימן עד דיני בורר] כתב לבאר את דברי המג"א, דכיון שאחרי הקילוף נעשית הקליפה לפסולת לכן יש בזה איסור בורר, [וכנראה דס"ל דלא דמי לסינון מים מפני קיסמין שהם פסולת מועטת מאד שאין בה חשיבות כלל].

ועיין באגלי טל [מלאכת בורר ס"ו] ובשביתת שבת [מלאכת בורר סכ"ד] שהתירו לקלוף תפוחים אף שלא בסמוך לסעודה ואפילו בכלי המיוחד לקילוף.

<u>נייר שבתחתית העוגה</u>

עוגה שנאפתה בתבנית על גבי נייר אפייה ולא הפרידו אותה מהנייר קודם שבת, כתב בספר ארחות שבת [פ"ג סעיף קט] דמותר להפרידה אף שלא בסמוך לסעודה, והטעם משום שהנייר ניכר לעצמו ואינו נראה כלל כקליפת העוגה. ועיין שם [הערה קכד] שאם בזמן הסרת הנייר נקרעו ממנו חתיכות ונשארו דבוקות לעוגה, אין להסירן מפני שחתיכות אלו נחשבות כפסולת הדבוקה לאוכל, אלא יטול חלק מהעוגה עמהן, אבל מותר להסיר שיירי נייר אלו בסמוך לאכילה, דלא גריעי מקליפות שמותר לקלף בסמוך לאכילה.

7. ועיין רש"י [ביצה דף ב: ד"ה ואין] שהקשה דא"כ לא יאכלו ביצה ביום ראשון שאחר השבת דנמצא שהשבת הכינה את אכילת יום הראשון. ותירץ דסעודת חול לא חשיבא ולא בעיא הזמנה, ולכן האיסור הוא רק בשבת משום ההכנה של יו"ט דאתמול [א"נ איפכא, ביו"ט משום השבת דאתמול].

8. והקשו תוס' [ביצה דף ב: ד"ה והיה] איך מבשלין מיו"ט לשבת ע"י עירובי תבשילין, והרי יש בזה איסור תורה של הכנה דרבה, דנמצא יו"ט מכין לשבת, ותירצו ב' תירוצים:

א) רבה לטעמיה דס"ל דאין הואיל, דהואיל ואי מיקלעו אורחים ביו"ט עצמו היה זה ראוי ליו"ט עצמו, ונמצא שיו"ט

ב. גזירת פירות הנושרים, שחז"ל גזרו על הפירות שנשרו מהאילן בשבת שמא יעלה ויתלוש, ועי"ש בתום' שביארו למה בעינן את ב' הטעמים, ומה הנפק"מ ביניהם.[9]

סעיף ד

גמרא ביצה דף לג. אמר רב יהודה עד ע"ב הא ברכין הא בקשין.

מלאכת מחתך

כתב הרמב"ם [פי"א ה"ז] המחתך מן העור כדי לעשות קמיע חייב, והוא שיתכוין למידת ארכו ומדת רחבו ויחתוך בכוונה שהיא מלאכה, אבל אם חתך דרך הפסד או בלא כוונה למדתו אלא כמתעסק או כמשחק הרי זה פטור.

מבואר בדברי הרמב"ם שבמלאכת מחתך יש תנאי מיוחד, שתעשה בדרך של כוונה למידה מסויימת או לקו ישר וכיוצ"ב, אבל חיתוך הנעשה שלא בדרך של כוונה למידה אינו נכלל במלאכת מחתך.

נמצינו למדים שמלאכת מחתך לא נאמרה דוקא כאשר מקפיד על מידה מסויימת של אורך, אלא כל שהחיתוך נעשה בדוקא במקום מסויים הרי זה בכלל חיתוך בקפידה.

כתב המשנ"ב [ס"ק יב] בשם החיי אדם דאין איסור מחתך באוכלי בהמה, וכ"ש באוכל אדם, אף אם מקפיד על המידה.<יב> וכן בסעיף זה מתחדש שכל דבר הראוי לאכילה ואפילו לאכילת בהמה אין בו איסור תיקון כלי, ולכן מותר לקטום קש הראוי לאכילת בהמה אפילו בסכין לחצוץ בו שיניו.<יג>

ביאורים והערות

הכין לעצמו. [ומבואר מדבריו דאחרי שאנו אומרים שיו"ט הכין לעצמו מותר לאוכלו גם בשבת שלאחריו, ורק בביצה לא שייך לומר שיו"ט שלפני השבת הכין לעצמו, דהביצה נגמרה ביו"ט בידי שמים במעי התרנגולת אבל עדיין לא היתה מוכנה בפועל לאכילה, שעדיין לא נולדה].

ב) הכנה היינו רק בכגון ביצה שהיא דבר חדש שעדיין לא היה בעולם, אבל דבר שהיה בעולם אלא שהיה טעון אפייה או בישול לא נקרא הכנה כלל, דאינו אלא תיקון אוכל בעלמא.

9. **ספק פירות הנושרים**

עיין משנ"ב [סק"ה] דאפילו אם יש לו ספק אם הפירות נשרו מע"ש או בשבת מ"מ אסור, משום דהוי דבר שיש לו מתירין. והנה טעם זה הוא סיבה לאסור הן מצד מוקצה והן מצד פירות הנושרין. ועיין שעה"צ [סימן תצז סק"י] שהביא בשם המ"מ דלענין מוקצה יתכן לומר טעם נוסף לאסור, והוא דאפשר שחכמים החמירו באיסור מוקצה טפי ואסרו אף דהוי ספק דרבנן. ונפק"מ במקרה שהפרי הזה יתקלקל עד אחרי שבת, שמטעם דבר שיש לו מתירין אין לאסור כיון שא"א לאוכלו למחר בהיתר, ולפי הטעם דבספק מוקצה החמירו אין להתיר. ועיי"ש בשעה"צ שכתב דבמקום הפסד נראה להקל ולסמוך על הטעם של דשיל"מ ולהתיר בדבר שמתקלקל אם ימתינו עד אחר השבת.

ליקוט תשובות האחרונים

<יב>**חיתוך גלולה**

כתב בשמירת שבת כהלכתה [פל"ג] בשם הגרש"ז זצ"ל שהנצרך לחצי גלולה מותר לשוברה לשני חצאים במקום המסומן ואין בזה משום מלאכת מחתך, והטעם דכיון שבולעים את הגלולה יש לדון שדינה כאוכלין לענין זה ואין מחתך באוכלין, וכן דעת הגרנ"ק שליט"א [חוט שני פט"ז ס"ק ב].

עוד הוסיף שאין האדם נזקק כלל לחיתוך ישר וגם אם תתפורר הגלולה לפירורים ג"כ ניחא לו בכך, ועיקר דעתו על הכמות ולא על החיתוך המדוייק שנוצר. ועיין ביאורים ומוספים 15.

ליקוט תשובות האחרונים

<יג>**הפרדת גביעי לבן**

גביעי לבן המשווקים בזוגות וקודם האכילה מפרידים אותם זה מזה במקום החריץ המיועד לכך נחלקו בו אחרוני זמננו.

דעת הגרישא"א זצ"ל [ארחות שבת פי"א הערה ס] לאסור בזה משום שבהפרדת הגביעים זה מזה, מגיע הגביע לצורתו הרצוייה ויש בזה משום מכה בפטיש, וגם משום מחתך משום שהגביעים נחתכים זה מזה בקו ישר ומדוייק.

סעיף ה

גמרא ביצה דף לג: תני חד קוטמו ומריח בו עד תנא ההיא במוסתקי.

בגמרא מבואר דלפי ר"א אסרו חכמים לקטום עצי בשמים [קשים] אף כאשר כוונתו להריח, גזירה שמא יקטום שיניו, דאם יקטמנו ע"מ לעשות קיסם יהיה בו איסור תורה.
וכתבו האחרונים שגזירה זו קיימת גם לרבנן דר"א אם יקטום בכלי, וזו כוונת המשנ"ב [ס"ק יז] בשם הרבה אחרונים.
בטעם איסור קטימת קיסם מצינו ב' שיטות בראשונים, לרש"י האיסור הוא משום מכה בפטיש, ולהרמב"ם [פי"א] מדין מחתך.
ולכן [לפי הרמב"ם] הקוטם קיסם מענף עץ תלוש ומחדדו כדי שיהיה ראוי לחצוץ בו שיניו יהיה חייב משום מחתך, אבל מותר לקטום קיסם מענף של עץ בשמים תלוש, ואין בזה משום מחתך כיון שאינו מקפיד על המידה, דדוקא תלישה מענף מחובר לקרקע אסורה משום קוצר, אבל בפסיקת דבר תלוש מותר.

סעיף ו

משנה דף קמח: גמרא דף קמט. מפים אדם עד ע"ב אפילו מנות דחול נמי קמ"ל.

אסור להטיל גורלות בשבת משום שהוא דומה למקח וממכר או שמא יבוא לידי מדה ומשקל.[10] והמשנ"ב [ס"ק כה] הביא מהמג"א דאפילו לדבר מצוה אסור, וכמשמעות המשנה [דף קמח:] במטילין חלשין על הקדשים ביו"ט ולא בשבת. אבל עיין בשעה"צ [ס"ק כג] שדן שאולי הטעם שכתבו במשנה שרק ביו"ט מטילין הוא משום שבשבת לא היה כי אם בשר עולה, אבל מצד שני היה בו לחם הפנים, עיי"ש עוד שלא ברור לו ההוכחה של המג"א.
וביו"ט התיר המג"א להטיל גורלות לדבר מצוה אם לא היה שיך לעשות זאת מבעו"י, ואם אין מצוה בדבר כגון להטיל גורל על חלקי בשר בהמה, כתב לקמן [סימן תק ס"ק ד] שאסור.

ביאורים והערות

10. עיין בספר ארחות שבת [פכ"ב הערה קסט] שכתב דלכאורה נראה דתרי גווני גורל נאסרו, דבאופן שמכח הגורל זוכה האחד בממונו של השני, או במנה גדולה נגד קטנה, הרי זה אסור משום שדומה למקח וממכר [מלבד האיסור של משחק בקוביא שזה אסור גם בחול כמו שהמג"א (כאן ס"ק ח) הביא את דעת הפוסקים בזה], אך באופן שמשתדלים לחלוק בשווה י"ל דאינו דומה למקח וממכר, ולכן הוצרך השו"ע לומר דטעם האיסור משום שעלולים לבא לידי מדה ומשקל.

המשך ליקוט תשובות האחרונים

אמנם דעת הגרש"ז זצ"ל להתיר בזה, וטעמו דאין לחוש משום מכה בפטיש מכיון שצורת הגביעים כבר נגמרה בבית החרושת, והשאירו אותם מחוברים באופן שיוכלו להפרידם בקלות, ואין זה נקרא גביע שאינו גמור. ולענין איסור מחתך גם אין לחוש מכיון שאינו מכוין לחתוך לפי מידה או בקו ישר וכל כוונתו הוא רק להפריד את הגביעים זה מזה, אלא שעושה זאת במקום היותר נוח.

סימן שכג

סעיפים א-ב

משנה ביצה דף כט. ובגמרא עד במנא דכילא ושתו.

אסרו חכמים למכור ולקנות בשבת גזירה שמא יכתוב,[11] ומ"מ התירו לקנות מצרכים לצורך שבת אם קנייה זו לא תיעשה בדרך מובהקת של מקח וממכר.

שינוי זה מהדרך המובהקת של מו"מ מוטל הן על הקונה והן על המוכר, ולכן אסור לקונה לומר למוכר מכור לי דבר פלוני אלא יאמר תן לי דבר פלוני. כמו כן אסור לקונה להזכיר סכום דמים וסכום מדה שהוא מעונין בו, ויבואר דין זה לקמן [סעיף ד].

המוכר מוזהר שלא למדוד על מנת ליתן לקונה את מבוקשו, דמלבד איסור המדידה שיש בזה איסור עובדין דחול, הרי זה גורם לכך שהמכירה עצמה תיאסר, דכיון שמדד, נעשית המכירה דרך מקח וממכר.

לענין איסורו זה של המוכר, הביא השו"ע שאסור למדוד בכלי המיוחד למידה ולהעביר לכליו של הלוקח. והרמ"א הביא שיש מקילים אם המוכר לא יצמצם אלא יוסיף או יגרע מעט, ואז שרי אף ליתן בכלי המיוחד למידה ולהעבירו לכליו של לוקח. ובכלל זה הקלו אף ליתן טבעת בכלי המידה ולמלאותו עד קו המידה, כיון שהטבעת גורמת לכך שהמידה אינה מדוייקת.

סעיפים ג-ד

משנה ביצה דף כט: עד סוף הפרק.

יש בהלכה זו ששה דינים חלוקים, וכולם עוסקים בלוקח, אימתי אמירתו מותרת ואימתי אסורה.

א) מנין, מותר לומר לחנוני תן לי חמישים אגוזים.

ב) סכום מנין, אסור לומר לחנוני אני חייב לך עבור חמישים אגוזים, תן לי חמישים נוספים ואהיה חייב לך מאה, דזה דמי טפי למקח וממכר.

ג) דמים, לדעת השו"ע אסור לומר למוכר תן לי אגוזים בדינר. לדעת הרמ"א בדבר שמחירו ידוע ה"ז מותר דכיון שהמחיר ידוע נמצא שאמירת המחיר מהוה רק סימן למנין האגוזים שרוצה, משא"כ בשאין מחירו ידוע.

ד) סכום דמים, אסור לומר למוכר אני חייב לך דינר, תן לי אגוזים בדינר נוסף ואהיה חייב לך שני דינרים.

ה) מידה, לדעת השו"ע אסור לבקש מהחנוני תן לי סאה אגוזים, דעצם הזכרת המידה רומזת למדידה, ולכן זה נחשב אמירה בדרך מקח וממכר.

לדעת הרמ"א, אם הוא דבר שרגילים למוכרו במידה זו אין הזכרת המידה אסורה, דלא בא לומר לו למדוד אלא רק לומר כמה נחוץ לו. [והמוכר לא ימדוד מידה מדוייקת אלא יחסר או יוסיף כדלעיל בס"א, א"נ ימלא כלי מידה ויתן אותו ללוקח, וכן אם הלוקח מביא כלי מידה והמוכר ממלאו].

אבל אם הוא דבר שאין רגילים למוכרו במידה זו ה"ז אסור, דכיון דאין רגילים למוכרו באופן זה אין הזכרת המידה מהוה סימן בעלמא שהרי אינו יודע כמה אגוזים יש במידה זו ואולי יצטרך יותר, וא"כ אמרינן שאמירה זו נועדה לומר לו שימדוד את האגוזים ולכן היא נעשית דרך מו"מ.

ביאורים והערות

11. רמב"ם [פכ"ג הי"ב], ועיין רש"י [ביצה דף לז. ד"ה משום] שכתב טעם נוסף לאיסור מקח וממכר משום שנאמר ממצוא חפצך.

ו) סכום מידה, אסור לומר למוכר אני חייב לך עבור סאה אגוזים, תן לי סאה נוספת ואהיה חייב לך עבור שני סאים.

<u>להלכה</u>: המשנ"ב [ס"ק כ] הביא דיש כמה אחרונים שסוברים שיש להזהר מדינא כהשו"ע שלא להזכיר שם דמים ולא שם מידה, והסיק דאין למחות ביד הנוהגים להקל דיש להם על מי לסמוך, אך מכל מקום ראוי ונכון מאד להחמיר בדבר ובפרט שאפשר לעשות בהיתר.

המשנ"ב גם הביא את שו"ת הרא"ש [כלל כב סי"ז] שכתב שהיה מנהג מקובל לכתוב על פתקא, פלוני הניח כו"כ מעות, ובשבת עשו נקבים במנין היין שלקח, וכתב הרא"ש שיש איסור לעיין בפתקאות האלו משום קריאה בשטרי הדיוטות.
המג"א תמה עוד דעשיית נקבים למטרת סימן, דינה כעשיית סימן ע"י עט והוי ככותב כמבואר ברמב"ם.
מלשון המג"א משמע שהבין דלפי הרמב"ם יש בזה איסור תורה, אך השעה"צ [ס"ק יח] ציין למה שכתב בביה"ל [סימן שמ ס"ה] דאין בזה אלא איסור דרבנן.

<u>סעיף ה</u>

משנה ביצה דף כט: עד דף ל. אם אי אפשר לשנות מותר.

העולה מסעיף זה הוא שאסור להעביר כמה כדים בתוך סל וקופה אם מעבירם דרך מבוי [היינו דרך הרחוב], משום דנראה כעובדין דחול, אלא ישא את הכדים עצמם לפניו או על כתפו. ואם זימן הרבה אורחים וצריך למהר להביא להם את המשקה מותר להביא בסל וקופה.
ואם אינו מעביר דרך מבוי אלא במקום שלא רואין כגון בבית או בחצר, כתב השו"ע ב' דיעות, ואת הדיעה האוסרת כתב בסתמא. והמשנ"ב [ס"ק כה] ציין לדברי הרמ"א לקמן [סי' תקי ס"ה] שפסק כדיעה השנייה, דבמקום שאין רואין מותר להביא כמה כדים בתוך סל כדי למעט בהילוך.

<u>סעיף ו</u>

גמרא דף קיח. ת"ר קערות שאכל בהן ערבית עד אין קבע לשתייה.

אסור להדיח כלים בשבת אלא אם כן צריך להשתמש בהם בו ביום, ולכן מותר להדיח את הכלים שאכל בהם בסעודת ליל שבת אם עתיד להשתמש בסעודת יום שבת, אבל אין להדיח את הכלים שאכל בהם בסעודת יום שבת אלא אם דעתו להשתמש בהם גם בסעודה שלישית, והטעם משום טירחא לצורך חול.
המשנ"ב [ס"ק כו] הביא את התוספתא [סוף פי"ג] שהקלו חכמים באיסור זה של הכנה משבת לחול ואמרו שאם צריך הוא להשתמש בכום אחת מותר לו להדיח עשר כוסות, משום שכל אחת ראוייה לשימושו, ואם ירצה ישתמש באיזה מהן שירצה. ודין זה אינו רק בהדחת כוסות אלא בשאר כלים, שהרי מבואר גם בתוספתא דגם בהצעת המיטה, אם זקוק הוא למיטה אחת מותר להציע עשר מיטות.<יד>

ביאורים והערות

ליקוט תשובות האחרונים

<יד><u>שריית כלים במים להסיר שיירי אוכל</u>

הבא לשרות במים כלים שעתיד להדיח במוצאי שבת יש להבחין בזה בין שני אופנים:
א) אם שיירי האוכל כבר נדבקו היטב אל הכלים או שבתחתית הקדירה נשרף ונדבק מאד לקדירה, אסור לשרותם כדי לרכך את האוכל המדובק ולהקל על הדחת הכלים.

קנין הלכה

סעיף ז

גמרא ביצה דף יז: דכו"ע מיהת עד דף יח. שנראה כמתקן כלי.

בגמרא מבוארים ארבעה טעמים חלוקים לאיסור טבילת כלי טמא בשבת ויו"ט:

א) גזרה שמא יעבירנו ד"א בר"ה.

ב) שמא יסחוט, וגזרינן כלים דלאו בני סחיטה אטו בני סחיטה.

ג) שמא ישהה הכלי מלטבלו עד שבת ויו"ט שאז הוא פנוי ממלאכה, ויבא לידי תקלה שישכח וישתמש בו קודם טבילה.

ד) נראה כמתקן כלי.

וכתב הרא"ש [פ"ב ביצה סימן יב] שיש נפק"מ בין הטעמים האלו לענין טבילת כלים חדשים שנקנו מגוי, שהטעם של שמא יסחוט ושמא ישהה לא שייך בזה, ואילו הטעם של שמא יעבירנו ד"א ומיחזי כמתקן כן שייך גם בזה.

השו"ע פסק לקולא שמותר להטביל כלי חדש משום שהרי"ף העתיק רק את הטעמים של שמא יסחוט ושל שמא ישהה, וכן הרמב"ם [הל' יו"ט] רק העתיק את הטעם של שמא ישהה. אמנם דברים אלו צ"ע שהרמב"ם [פכ"ג שבת ה"ח] העתיק את הטעם של מיחזי כמתקן, וא"כ יש להחמיר ולאסור טבילת כלי חדש, והביה"ל [ד"ה מותר] הביא דכבר הקשה כן הפמ"ג.

ועיי"ש מה שכתב ליישב, די"ל דלענין כלים חדשים זה לא נקרא מתקן מכיון שהכלי אינו אוסר את המאכל, וגם אין מהתורה איסור השתמשות בכלי שאינו טבול, רק יש מצוה לטובלו, אלא רבנן אסרו את השימוש עד שטובלם.

הרמ"א פסק לאסור משום שיטת הרא"ש והרשב"א שאסרו לטבול כלים חדשים.

וכתב המשנ"ב [ס"ק לג] דאם יש ספק על הכלי אם הוא צריך טבילה יש לסמוך על הדיעה הראשונה ולהטבילו.

השו"ע הביא עצה לכלי שאינו טבול לתת לגוי במתנה ולחזור ולשאול ממנו, ומקורו מדברי המרדכי [ביצה סימן תרעז].

הרמ"א הביא עצה אחרת, שאם הוא כלי הראוי למלאות בו מים, ימלא בו מים מהמקוה וממילא יוטבל. והמקור לזה הוא במ"מ [פ"ד יו"ט הי"ח] ששם כתב שאם הוא כלי העשוי לדלות בו או למלאות בו מים מן המעיין ממלא בו והוא טהור, והב"י כתב דמלשון ההגהות מיימוניות [פכ"ג שבת אות ה] משמע דלאו דוקא דלי אלא כל שממלא אותו ה"ז מותר, דנראה כאילו בא לשאוב מים.

וכתב המג"א שיטבילנו בלי ברכה, ועיין בביה"ל מה שהאריך בזה.<טו>

ביאורים והערות

ז המשך ליקוט תשובות האחרונים

ב) אם שיירי האוכל לא נדבקו היטב אל הכלים ובא לשרותם כדי שלא יתדבקו ויוכל להדיחם בקל במוצאי שבת, כתב הגרש"ז צ"ל [מנחת שלמה ח"ב סימן לה ס"ק ו] שאינו יודע כעת אם גם הכנה כזו אסור חכמים אפילו אם מתכוין להדיא להקל את הטורח, אמנם בשו"ת אור לציון [ח"ב פרק לד ס' א] כתב לאסור גם את זה.

אמנם בשני האופנים הנ"ל כתב בשו"ת נוב"י [תניניא או"ח סימן כז ד"ה מכל] דמותר ליתן את הכלים בכיור ובבואו ליטול ידים על גביהם או להדיח כוסות ושאר כלים שמותר להדיחם בשבת יעשה זאת ע"ג הכלים, ועל ידי זה יהיו שרויים במים מאיליהם, וכן הורה למעשה הגרי"י פישר זצ"ל [מובא בספר מאור השבת ח"א סימן ג הערה כט], והטעם משום שאינו מרבה בטורח ואין בזה משום הכנה, וסמך לדבר מש"כ המשנ"ב לקמן [סימן שלו ס"ק לג] דמותר לפזר לתרנגולים בפעם אחת כמות גדולה שתספיק גם לימות החול. ועיין ביאורים ומוספים 22.

<טו><u>ברכה בטבילת כלי בשבת</u>

המג"א כתב שכאשר ממלא מים מן המעיין או מהמקוה אינו מברך, וכתב ע"ז המשנ"ב [ס"ק לו] דמיירי כשאין לו כלי

סעיף ח

השו"ע הביא את דברי רבינו ירוחם שכום ששתה בו אינו יהודי מותר להדיחו, ואף שבלי הדחה אסור להשתמש בו משום השיורי סתם יינם, אעפ"כ אין זה נחשב מתקן מכיון שהכום עצמה מותרת.

המשנ"ב [ס"ק לז] הביא את דברי המג"א בשם התרומת הדשן [סימן נד] שכתב בשם מהר"ח או"ז דאסור לבטל איסור לכתחילה בשבת משום דאין לך מתקן גדול מזה, וקשה דאף בחול אין לבטל שום איסור אפילו אם הוא איסור דרבנן, אמנם מהר"ח או"ז ס"ל דאיסור דרבנן דאין לו עיקר בתורה שרי לבטלו בימות החול, ולכן יש נפק"מ לדידיה שבשבת אסור לעשות זאת, אך אנן קיי"ל כהרא"ש וכמבואר ביו"ד [סימן צט ס"ו] דאפילו איסורין דרבנן אין מבטלין, וא"כ צ"ע מה הנפק"מ, ובאמת התרוה"ד בעצמו כתב כן שם ונתיישב תמיהת השעה"צ [ס"ק לו] עליו.

המשנ"ב הביא דהתו"ש צייר עוד היכי תמצי דאפשר לבטל, דאם נתערב יבש ביבש מין במינו חד בתרי הרי הוא בטל כעת, אך אם אח"כ יבשל את החתיכות ביחד, האיסור יתן טעם בהיתר ויאסרנו, ובימות החול מותר בכה"ג להוסיף עליו ולבטלו כל זמן שלא בישלו עד שיהיה ששים של היתר, ומעתה כאשר יבשל את החתיכות יתבטל האיסור בשישים, וע"ז אמרו דמ"מ אסור לעשות זאת בשבת או ביו"ט דמיקרי מתקן.

וע"ע במשנ"ב [שם] שהביא בשם הפמ"ג דסכין טריפה שדבוק בה שומן איסור ובא לחתוך בה צונן, וצריך לשם כך הדחה ושפשוף רב, אין לעשות זאת בשבת משום דהוי כמתקן.

סעיף ט

גמרא דף נ. בכל חפין את הכלים עד דבר שאינו מתכוין מותר.

הנידון העיקרי בסעיף זה הוא חשש מלאכת ממחק, דלפעמים בשעת השפשוף של הכלי בנתר החול נגרר ממנו מעט ונמצא ממחק, כלומר מחליק את פני הכלי, ושרי לעשות זאת מפני שאינו פ"ר. אמנם כלי כסף אסורים בגרתקן משום דהוי פ"ר שימחק.<טז>

ולענין חשש לישה שיש בעירוב החול במים, עיין במשנ"ב [ס"ק לח] שכתב דמיירי שכבר נתערב היטב מבעוד יום, או שלוקח החול בלי המים, או בידיים רטובות, או שנותן הרבה מים באופן שלא נוצרת עיסה כלל.

ביאורים והערות

ז המשך ליקוט תשובות האחרונים

אחר לצורך שבת, דאל"כ אסור לעשות כן משום דמפסיד את הברכה, וכמו דקיי"ל דערום לא יתרום משום דמפסיד את הברכה. ובספר שלחן שלמה [אות ט] הביא שהגרש"ז זצ"ל כתב דדין זה שערום לא יתרום נאמר משום שבאותה שעה ישנם אחרים שיכולים לומר בברכה, אבל בנד"ד שאי אפשר לטבול בשבת ה"ז דומה לאונן ובעל קרי שאינם רשאים לברך, דלא מצינו שיצטרכו למעט באכילה בגלל שאינם רשאים לברך.

ועיין בשש"כ [פי"ב הערה פט] שהגרש"ז זצ"ל הסתפק בכלי סעודה שצריכים טבילה ועומדים בעיקר לסעודה, ואין בדעתו להטבילם בשבת ע"י הערמה וכדו' אם הם מוקצה או לא, דאפשר שדינם כטבל דרק לאחר שעבר ותיקנו מותר לטלטלו ולא קודם, אך אינם ראויים לשום דבר כי אם לצרכי סעודה בלבד, ואם ראויים גם לדבר אחר יהיה מותר לטלטלם רק לצורך גופו ומקומו, והניח בצ"ע.

<טז> **<u>הברקת כלי זכוכית</u>**

המשנ"ב [ס"ק לח] הביא שמהרי"ל היה אוסר לשפשף כלים בשבולת שועל מפני שמצהירתו, וכתב המשנ"ב שצריך טעם למה אסור.

וכתב הגרש"ז זצ"ל [שש"כ פי"ב הערה עא] דמותר לנגב יפה כלי זכוכית גם אם משפשפו במגבת עד שיבריק, דדוקא לנקותו בשבולת שועל שהוא כעין תכשיר מיוחד אסור, אבל לא אם הוא מנקה יפה במטלית עד שהכלי מצוחצח בלא כל תכשיר, שהרי אפילו בשיבולת שועל המ"ב כתב דצריך טעם למה אסור.

שאלות לחזרה
או"ח הלכות שבת סי' שכא - שכג
מיוסדות על טור וב"י, שו"ע ט"ז ומג"א, משנ"ב ביאוה"ל ושעה"צ

<u>סימן שכא סעיף א</u>

א מיני עשבים שראויים להסקה וראויים למאכל בהמה וקצת למאכל אדם, האם מותר לאדם לאכול מהם בשבת ובאיזה אופן;
1) כשהכניסן להסקה?
2) כשהכניסן למאכל בהמה?
3) כשהכניסן סתמא?

<u>סעיף ב</u>

ב בדיני עשיית מי מלח בשבת;
1) האם מותר לעשות מי מלח הרבה ליתן לתוך כבשים, ומה הטעם?
2) האם מותר לעשות מי מלח הרבה כדי לחלקם לתוך תבשילים, ומה הטעם?
3) האם מותר לעשות מעט מי מלח לתת לתוך התבשיל, לצורך סעודה זו או לצורך סעודה אחרת, או לצורך חול, ומה הטעם?
4) והאם מועיל להכניס שמן לתוך המי מלח ומה הטעם?

<u>סעיף ג</u>

ג מפני מה אסרו חז"ל לכבוש מלפפונים בשבת?

ד בדיני מליחת צנון;
1) האם מותר למלוח חתיכת צנון אחת או כמה ביחד, כשדעתו לאכלם תיכף?
2) ומה הדין למולחם כשדעתו להשהותם עד שיזיעו כדרכם?
3) ומה הטעם שאסרו למלוח חתיכות צנון?
4) והאם מועיל אם שופך עליהם חומץ או שמן וכדו'?

ה האם מותר לשפוך יין ושאר משקין לכלי שיש בו חומץ, כדי שגם זה יהיה חומץ, ומה הטעם?

<u>סעיף ד</u>

ו האם מותר לטבול במלח כמה חתיכות צנון - כל אחת לבדה;
1) כשרוצה לאכלם מיד?
2) כשרוצה להשהותם שם?

<u>סעיף ה</u>

ז האם מותר למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת;
1) לצורך אותה סעודה?
2) לצורך סעודה אחרת?
3) להניחה לאחר שבת?

ח האם התירו תיקוני מאכל במקום הפסד, והטעם, פרט;
1) למלוח בשר מבושל כדי שלא יסריח?
2) למלוח בשר חי כדי שלא יסריח?
3) להדיח בשר שלא נמלח כשחל יום השלישי להיות בשבת כדי שלא יאסר אח"כ לבישול, ע"י ישראל או ע"י גוי, יחיד או קצב?

<u>סעיף ז</u>

ט בדיני שחיקת תבלינים;
1) מהו איסור שחיקת תבלינים - מעט או הרבה - בשבת?
2) באיזה אופן התירו לדוך פלפלין, בשינוי אחד או בשנים?
3) והאם מותר לחתוך אותם בסכין דק דק?

<u>סעיף ח</u>

י מה הדין במלח גס, האם מותר;
1) לכתות במדוך של עץ או אבן?
2) לרסק ביד של סכין ובעץ הפרור?
3) לחתוך דק דק בחורפא דסכינא? 4) לפרר בידיים?

סעיף ט-י

יא באר היטב מילתא בטעמא;
1) האם יש איסור טחינה בבשר וגבינה וכדו' שאינם גידולי קרקע?
2) והאם יש איסור טחינה באוכלין?

יב להנ"ל, האם מותר לחתוך בסכין דק דק;
1) בשר מבושל - כדי לאכול לאלתר או לאחר זמן?
2) בשר צלי?
3) בשר חי לפני העופות - שיאכלו מיד או על לאחר זמן?
4) גבינה קשה?
5) ומה הדין לגרור גבינה קשה במגררת או לחתכו בקרדום או במגירה?

סעיף יב

יג מאי טעמא התירו לחתוך בשר צלי דק דק אף למי שאינו יכול ללעסו מחמת שקשה לו, ולא התירו לחתוך גרוגרות דק דק לפני זקנים שאינם יכולים ללעסו מחמת שקשה להם?

יד פסק המחבר: המחתך הירק דק דק חייב משום טוחן.
1) מה הפי' דק דק?
2) האם יש היתר לחתך דק דק כדי לאכלו מיד - הוא עצמו או אחרים או בהמה ועופות גדולים או תרנגולים שמזונותן עליך?
3) מה נקרא לאכלו מיד?
4) וכשהתירו, באיזה אופן התירו, ביד או בסכין או אפי' בקופיץ, ומה הטעם?

טו לפי מה שפסק הרמ"א דאין טוחן אחר טוחן. א"כ מלח דק או סוכר שנעשו גושים, וכן לחם או מצה או גבינה, האם מותר:
1) לפררם ביד?
2) לחתכם בסכין?
3) לכתשם במכתשת?
4) לגוררם בפומפיה?
5) ומה הטעם בכולם?

סעיף יג

טז חלות דבש הדבוקים בכוורת או שכבר נתלשו מבעוד יום;
1) האם מותר לרדותן מהכוורת?
2) האם מותר לרסקן להוציא הדבש מן השעוה?
3) האם מותר לסחטן לתוך האוכל?
4) ומה דין הדבש שיצא מעצמו מהשעוה?

יז חלות דבש שכבר נתרסקו מבעוד יום;
1) האם מותר לרדותן מהכוורת?
2) והאם מותר ליקח הדבש הצף?

סעיף יד

יח 1) הנותן מים על קמח בשבת האם חייב משום לש, בדבר שהוא בר גיבול ובדבר שאינו בר גיבול?
2) לשיטת הפוסקים דנתינת מים זהו גיבולו, כשנתן מים מערב שבת וגיבל בשבת, האם פטור או חייב?

יט 1) האם מותר ללוש פחות מכשיעור?
2) ומה טעם התירו ללוש בקמח קלי מעט מעט?

כ האם מותר לגבל בדבר שנטחן טחינה גסה, כגון: לערב קמח מצה עם יין או מי דבש?

סעיף טו

כא חרדל שלשו בערב שבת, האם מותר לערבו בשבת ביד או בכלי, בנחת או בכח;
1) כשכבר נתערב לגמרי מערב שבת?
2) כשלא נתערב מערב שבת, ונילוש רק מתמצית לחותה, ומה הטעם?

סעיף טז

כב 1) האם מותר להכניס בשבת משקה לתוך חרדל או שום הכתושים מערב שבת - בבלילה עבה ובבלילה רכה?
2) והאם מועיל בזה שישנה ממה שרגיל לעשות בחול?

סעיף יט

כג 1) האם מדרבנן יש איסור ממחק באוכלין?
2) ולפי״ז האם מותר להחליק האוכל ע״י מירוח - כשאפשר לאכול בלי זה או כשאי אפשר?
3) והאם מותר למרח למקום הריקן או למרוח על גבי הלחם חמאה וכדו׳?
4) והאם יש מקום להחמיר?

כד 1) הקולף מיני מאכל, משום מה יש לחייבו, ומשום מה התירו?
2) ולפי״ז האם מותר לקלוף דברים שאי אפשר לאוכלם בקליפתם, כדי לאכול לאלתר או להניח לאחר זמן?
3) ומה הדין בקליפת תפוחים שרוב העולם אוכלים אותם?

סימן שכב סעיף א-ב

כה ביצה שנולדה בשבת;
1) מאי טעמא אסורה באכילה?
2) איסור זה האם הוא מן התורה או מדרבנן?
3) והאם מותר לטלטלה לצורך גופה או מקומה או ליתן אותה לנכרי, ומה הטעם?
4) והאם מותר לנגוע בה בכלי או בידיו, ומה הטעם?

כו 1) ביצה שנולדה בשבת שאחר יו״ט או שלפני יו״ט, מתי מותר לאכלה?
2) נולדה בשבת שאחר יו״ט, למה לא מועיל לה עירוב תבשילין?
3) ולמה אם נולדה ביום א׳ של חול מותרת באכילה?

סעיף ג

כז 1) פירות שנשרו בשבת או ספק שמא נשרו בשבת, האם מותרים באכילה, בטלטול, ליתן אותן לעניים, ומה הטעם?
2) למוצאי שבת, האם מותרין מיד או צריך להמתין בכדי שיעשו, ומה הטעם?
3) אם יודע בודאי שנשרו מערב שבת, כמה מותר ללקוט בשבת, ומה הטעם?

סעיף ד

כח דבר הראוי למאכל בהמה;
1) האם מותר בטלטול?
2) האם יש בהם משום תיקון כלי - כשעושה כלי מתחילה או כשמתקן כלי העשוי כבר?
3) ומה הדין לקטום קש לחצות בו שיניו כשמקפיד על המדה, ומה הטעם?

כט דבר שאינו מאכל בהמה;
1) האם מותר ליטלו סתם?
2) ומה הדין לקטמו לחצות בו שיניו - ביד או בכלי?
3) ומה הטעם לא התירו משום כבוד הבריות?
4) ובאיזה אופן התירו משום כבוד הבריות?

סעיף ה

ל עצי בשמים;
1) האם מותר לטלטלו, ומה הטעם?
2) האם מותר לקוטמו ולמוללו ביד או בכלי, להריח או לחצות בו שיניו?
3) ומה הדין להוליד ריח בשבת?

לא במלאכת מחתך;
1) מהן דעות הפוסקים, האם איסורו הוא רק בכלי או אפי׳ ביד, דוקא במקפיד על המדה או אפי׳ אינו מקפיד, מן התורה ומדרבנן?
2) ומהו הכרעת הביאוה״ל בזה?
3) והאם יש איסור מחתך באוכלין?

סעיף ו

לב האם מותר להטיל גורל בשבת;
1) לחלק לבני ביתו מנות שוות?
2) לחלק לבני ביתו עם אחרים מנות שוות?
3) לחלק לבני ביתו מנה גדולה כנגד מנה קטנה?

לג 1) האם מותר לחלק בלי גורל - לבי ביתו, לבני חבורה, לשכנים - כשמקפידין זה על זה וכשאינם מקפידין?
2) ומה הדין לשאול בשבת וביו״ט אחד מחבירו או מהשכנים, ומה הטעם?

לד ומה הדין להטיל גורל בשבת או ביום טוב, לחלק איזה דבר או לדבר מצוה, מתוך הספר או ע״י פתקאות שהוכנו מערב שבת, ומה הטעם?

<u>סימן שכג סעיף א</u>

לה מה הדין לומר לחבירו בשבת: מלא לי כלי זה, והוא כלי המיוחד למדה;
1) כשהלוקח לוקח כלי זה לביתו?
2) כשהלוקח שופך מכלי זה לתוך כלי שלו?

<u>סעיף ב</u>

לו 1) האם מותר להזכיר מדידה בשבת, כגון: מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו, ומה הטעם?
2) והאם מותר לומר תן לי מדה פלוני - כשקונהו ממנו או שאינו קונה רק שואל ממנו?

<u>סעיף ג</u>

לז לבקש מחבירו: תן לי עשרים ביצים. מה הנידון בזה אם מותר, ומה הדין והטעם?

<u>סעיף ד</u>

לח סכם דעת המחבר והרמ״א ומסקנת המשנ״ב, כשלוקח מחנוני בשבת, האם מותר להזכיר;
1) מנין?
2) סכום מנין?
3) מדה?
4) סכום מדה?
5) דמים?
6) סכום דמים - בדבר שמקחו ידוע או שאינו ידוע?

<u>סעיף ה</u>

לט המביא כדי יין וכדו׳ ממקום למקום, מאי עדיף טפי, לשנות במשא או למעט בהילוך - במקום שאין רואים אותו ובמקום דשכיחי רבים, ומה הטעם?

<u>סעיף ו</u>

מ 1) האם מותר להדיח בשבת כלי אכילה או כלי שתיה, ומה הטעם?
2) וכשמותר, האם מותר רק מה שצריך או אפי׳ יותר?

<u>סעיף ז</u>

מא 1) חיוב טבילת כלי מתכות וכלי זכוכית האם הוא מן התורה או מדרבנן?
2) מאי טעמא אסרו לטבול כלי טמא בשבת או ביו״ט?
3) כלי שנטמא בטומאה דרבנן האם מותר להטבילו בשבת ויו״ט, ומה הטעם?

מב 1) כלי חדש האם מותר להטבילו בשבת לדעת הרי״ף והרא״ש ומהן טעמיהם?
2) איך פסק המחבר בדבר זה ומה מסקנתו להלכה?
3) ואיזה עצות למדנו במחבר ורמ״א שיוכל להשתמש בכלי חדש בשבת?

מג הטובל או המטביל כלי בשבת באופן המותר, האם מברך או לא, ומה הטעם?

<u>סעיף ח</u>

מד כוס ששתה ממנו נכרי יין, שאסור להשתמש בו כך, האם מותר להדיחו או לטלטלו, ומה הטעם?

מה 1) יבש ביבש שנתערב חד בתרי, האם מותר להוסיף עליו בשבת עד ששים כדי לבטלו? ומה הטעם?
2) יבש ביבש שנתערב חד בתרי, האם מותר להשליך אחד מהן כדי להתיר האחרים, ומה הטעם?
3) והאם מותר לשער ששים בשבת?

שאלות הנוגעות למעשה
או"ח הלכות שבת סי' שכא - שכג

סימן שכ״א

א **עגבניות שלמות או חתוכות**.

1. האם מותר לפני הסעודה למלוח אותן, או לתת עליהן פלפל שחור,
2. וכן מי שמכין סלט ירקות בשבת, האם מותר למלוח אותם, או לתת עליהם פלפל שחור.
3. האם יש חילוק בין אם נתן לתוכו גם שמן, או חומץ, וכן אם מתעתד לתת לתוכו.
4. ומה הדין בזה בכבד עם ביצים ובצל, או כשביצים עם בצל ועדיין בלי הכבד.
5. וכן מי שהכין לשלום זכר וכדו' כמות של ארבעס, או פופקורן, ורואה שחסר בהם מלח, האם מותר לו לשפוך עליהם מלח.
6. והאם ירק, או חתיכת בשר וכדו' שיש עליהם טיפות מים האם מותר להטבילם במלח.
7. והאם מותר להחזיר שיירי מלפפון חמוץ לתוך המים שלו.

[גילון זה תלוי בטעמים של המיסוך. ט״ז סק״ב, מג״מ סק״ז, ער״ע הגר״ז ס״ל, משנ״ז סק״ב, מ״ב סקי״ל. ויהפך ע״י הטבילה לעזים, מ״ב סקי״ב – י״ג, ס״ו, והמס זה רק במלח ולו בכל דבר חריף המעבדו].

ב **ילדים היושבים בסעודת שבת**.

1. האם מותר לחתוך להם את הבשר, או הירקות, לחתיכות קטנות, או דקות מאוד.
2. האם יש הבדל בין אם סתם מעוניינים בזה, או מפני שמתקשים באכילתם.
3. והאם יש הבדל אם חותכים להם את זה בשולחן, או במטבח סמוך לסעודה.
4. האם יש הבדל בין אם חותכם בסכין, במגרדת, או מפורר אותם בידיו.
5. ומה הדין לחתוך ולהכין סלט בשעת הסעודה.
6. והאם יש הבדל בזה בין הירקות, לשום, צנון, בצל, וכן שאר מיני הירקות המיועדים ומשמשים רק לתבלין.
7. וכן האם מותר לאשה להכין בשבת בצהרים לפני השינה שיהיה למשך אחה"צ לילדים תפוחים, אגסים, מנגו, בננה, אשכוליות חתוכים.
8. והאם יש הבדל בין מיני הפירות וגילאי הילדים.
9. והאם יש הבדל אם חותכים אותם לאורך ולרוחב לחתיכות, או שחותכים אותם רק לפרוסות ארוכות אבל דקות.

[ס״ח, וס״י–סי״ב, מ״ב סקל״מ וסקל״ח, וסקמ״ה, ביה״ל ד״ה ומזון, וד״ה המחתך, וד״ה לפני, וד״ה מילי, שעה״ל סק״ל, ער״ע הרב ס״י, חזו״מ נ״ז ד״ה ובעיקר וד״ה והנה, וסימן ס״מ ד״ה ומ״כ הט״ז].

ג

ד **האם וכיצד מותר בשבת להכין.**

1. דייסה לתינוקות. 2. קפה נמס. 3. קפה טורקי [בשבת בכלי שני]. 4 ג'לי. 5 אבקת מרק לתוך מים. 6 אבקת תפו"א.

2. האם יש הבדל בין הדוגמאות.

3. האם יש הבדל אם יכניס תחלה את המים או את האבקה.

4. האם יש הבדל בין אם זה כמות כזו שישאר לח, נוזלי, או שבמשך הזמן יתקשה.

5. והאם יש הבדל בין אם כתוב על הקופסא הוראות הכנה.

6. והאם מותר לערבב סוכר ביחד עם קפה, או אבקת קקאו כדי לתתו בתוך מים.

7. וכן האם מותר לתת תמצית תה ישירות לתוך הסוכר.

[ט"ז, מ"ב סקנ"ל, וסקנ"ז, וסקס"ו, וסקס"ח, שעה"ל סקפ"ל, חזו"ח נ"ח סק"ה ל"ה ולעת, וסק"ח–ט, גדל רכה, עבה, דבר הנמס, טורת השינוי].

ה **ביצים קצוצות ומרוסקות.**

1. האם מותר לערבב אותן עם שמן, או לתת לתוכן מיונז.

2. והאם יש חילוק בין אם מערבב עמם גם כבד, ובצל, או רק כבד.

3. והאם יש חילוק אם מכינים את זה ממש סמוך לסעודה.

4. והאם יש חילוק בין אם הבצל מבושל או לא מבושל.

5. והאם יועיל שיכניס ביצים שלמות ביחד עם השמן והמיונז, ורק אח"כ ירסקן.

6. וכן האם מותר לשפוך רוטב על תפו"א בעודם שלמים ואח"כ לרסקם.

7. וכן האם מותר לערב נתחי טונה קטנים עם מיונז, או לעשות סלט תפו"א עם מיונז ואפונה.

8. והאם מותר לשפוך ג'לי, או דבש על סלט פירות.

[סטו"ז, מ"ב סקס"ח, וסקע"ח, ביה"ל ד"ה שמא, תהל"ד סקכ"ה, חזו"ח סוסנ"ח, לינו גילוכ"ק, דבר מבושל, לו קרוב, ומתחבר עם החלקיס של עלמו, ואם זה בלילה עבה לו רכה ונפק"מ לשינוי, ולי"ח להכינו מער"ש כי יתקלקל, וליבוק של דביס החמוציס לק, וחיבור שנהיה לחל לכל לנ מדבקיס ביחד].

ו **מעדן שיש בו שתי שכבות שונות**.

1. האם מותר לערבן יחד.

2. והאם מותר להוסיף לזה חלב.

3. והאם מותר לערב גבינה, או קוטג' בלבן, או שמנת.

4. והאם יש הבדל באיזה חוזק מערבם ביחד.

5. וכן חמאת בוטנים, או ממרח אגוזים, או טחינה, או שקדיה, או תרופה שהכינו אותה מער"ש ע"י עירוב חומר ומים, וכן משקאות העשויים מתמציות פרי, שהחלק הסמיך שקע והמים צפים למעלה, האם מותר לערבם היטב.

6. והאם מותר להוסיף לדברים אלו עוד מים.

7. וכן האם מותר לערב דבש, או ריבה בגבינה, או חמאה עם דבש או אבקת קקאו.

[סטו"ו, מג"ל סקכ"ל, תהל"ד סקכ"ה, מ"ב סקנ"ח, סקס"ה, וסקס"ח, ביה"ל ד"ה לוקח, ול"ה יכול, לנ מקה חיטוי, ואם דביס שלו עלמו].

ז **יש לו כמה תפו"א בצלחת.**

1. האם מותר לרסקם ביחד.
2. והאם מותר לשפוך עליהם רוטב.
3. וכן האם מותר לרסק בננה שתשאר דבוקה ע"י הלחות של עצמה.
4. והאם מותר למעוך אבוקדו ע"ג לחם, סמוך לסעודה, ובשעת הסעודה עצמה.
5. האם יש הבדל בין אם האבוקדו והבננה רכים מאוד, או ראויים למאכל, או ממש קשים.
6. וכן האם יש חילוק בין אם ע"י הריסוק מתפרקים לגמרי לחתיכות או שרק מתרסקים.
7. והאם יש חילוק בין אם מועכם בכפית, מזלג, סכין, או שלוחץ מעליהם צלחת, או מרסקם בצד ההפוך של הסכו"ם.
8. והאם יש חילוק אם התפו"א כבר נתרסקו קצת ע"י הבישול.

[סי"ז, סי"ב, סי"ט, וסט"ו, מ"ב סקנ"ח, וסקע"ח, ליתא עלמו מי תציב לנו, תהל"ד סוף הסימן ובהשמטות לסימן רנ"ב, חזו"מ נ"ח סק"ח ד"ה יש, וסק"ט ד"ה נראה, וסימן נ"ז ד"ה לענין חיוב, והאס מיעוך בכלל טוחן, והאס במיעוך יש היתר של סעודה].

ח **פירורי חלה.**

1. האם מותר להכניסם לתוך מרק בצורה שיחזרו וידבקו.
2. והאם מותר לקחת חתיכות בסקויטים ולעשות אותם גוש כדורי ע"י שוקולד.
3. וכן האם מותר לערב פירורי חלה או בסקויטים בתוך הגבינה.
4. והאם יש חילוק אם הוא עושה כן עבור ילד קטן כדי שיסכים לאכול את החלה.
5. והאם מותר לפורר חלה, מצה, או בסקויט, שוקולד, או כדור של תרופה, וכן להמיסו במים.
6. וכן מלח או סוכר שמחמת רטיבות נהפכו לגוש האם מותר לפוררם, או להכניסם לתה כדי שימס.

[בילקוט הגר"ח סקי"ב, מ"ב סקנ"ד, שעה"ל סקס"ג, וסקפ"ל, ביה"ל ד"ה ומפילו, חזו"מ סימן נ"ח סק"ח, וסקי"ז, וסק"ה ד"ה ומשמע, שבה"ק לק ס"ג, מגל"ט לק ו', לק מחרי לק, ועבה וכה בשיעור, ממנס כשהילירה היא מחולשת יש לק מחר לק, סי"ב, מגל"ט סקכ"ח, ס"ח, מ"ב סקכ"ט–ל].

ט **נמצא ברחוב.**

1. האם מותר לו לירוק במקום שיש חול.
2. האם יש הבדל בין קצת חול להרבה.
3. והאם מותר אח"כ לשפשף את הרוק.
4. וכשנצרך לנקביו, האם מותר לו להטיל לתוך חול.

[מ"ב סקנ"ז, שעה"ל סקס"ח–ע, חזו"מ נ"ח סק"ח].

י האם מותר למרוח על פרוסת לחם.

1. חמאה, או אבוקדו קשה.
2. והאם מותר אחרי שכבר מרח לעבור על זה שוב שיהיה חלק וישר.
3. והאם מותר למרוח קרם לקשט את העוגה.
4. והאם יש חילוק בין קרם לשוקולד.

[סי"ט, מ"ב סקפ"ח, ביה"ל ד"ה במאכל וד"ה תבוא].

<u>סימן שכ"ב</u>

א עץ בשמים תלוש.

1. האם מותר לרסקו היטב שיצא ממנו ריח.
2. והאם מותר לקטום ממנו ענפים כדי לחלק לאחרים להריח.
3. וכן מי שההדס או הערבה שלו מידי ארוכים האם מותר לו לשבור קצת ממנו.
4. והאם יש חילוק בכל הנ"ל בין לחתוך ביד או בכלי.
5. וכן ילד שמכה אחרים עם מקל, האם מותר לקחת לו את המקל ולשוברו.
6. וכן האם יכול לחתוך עלים מהלולב כדי שיוכל לאגוד עמם את הלולב.
7. וכן מי שמעלי האגד של הלולב בולטים קצוות האם מותר לו לחתוך אותם.
8. וכן קיסם שינים שהשפיץ לו התקלקל האם יכול לחתוך קצת שיהיה לו שפיץ.

[סי"ה, מ"ש סק"ו, מ"ב סקי"ח וסקי"ז–י"ח, במ"ב היטב סק"ה, שעה"צ סקט"ז, ביה"ל ד"ה מחל. תהל"ד סק"ו, שע"ת תרנ"ח סק"ג].

ב פקק של בקבוק שלא פתחו אותו מבעו"י.

1. האם יועיל שיעשו לו או שכבר עשו לו נקב מעל הפקק.
2. והאם יש הבדל בין אם יסירו לגמרי או ישאיר קצת מחובר.
3. והאם מותר לפתוח פחית שתיה בלשונית.
4. וכן האם מותר להפריד שקיות אשפה המחוברות, או לחתוך נייר טואלט במקום המסומן.
5. ומה הדין כאשר אין לו נייר אחר.
6. והאם מותר לחתוך ולהכין פירות לפי צורות וגדלים מיוחדים.
7. וכן מי שרוצה להניס לאוזן צמר גפן ויש לו חתיכה גדולה מידי, האם מותר לו לחתוך ממנה קצת.

[מ"ב סקי"ח, ביה"ל ד"ה מחל, והאם זה למורייתא או לרבנן, והאם מחתך מוגדל גם כשאר המקום הוא רק כדי שיהיה נח ולא לוקח כך, והאם כשהעיקר לא יותר מגודל מסוויס נחשב למחתך].

ג בגד שמריח מזיעה.

1. האם מותר לתת על הבגד בושם.
2. והאם מותר לשים על גופו בושם, ומה הדין באשה על שערות ראשה.
3. והאם יש הבדל בין שער ראשה לפאה נכרית.
4. והאם יש הבדל בין בושם רגיל, לכל מיני ריחות מיוחדים.
5. והאם מותר למרוח על ידיו שמן ריחני.
6. וכשרחץ ידיו עם מים שמעורב בהם כזה ריח האם מותר לו לנגב את הידים.
7. והאם מותר להדיח את הפה עם מי פה ריחניים.
8. וכן מי שיש לו ריח רע מרגליו האם יכול לשים שם אבקה וכדו'.
9. והאם מותר לפזר מטהר אויר.
10. וכן האם מותר לשים על גופו חומר שהריח שלו מבריח את היתושים.

[מ"ב סקי"ח, ולעיל שכ"ח סקכ"ה, שעה"צ סקט"ז, בגד, שערות, לו גוף, לו שמיו מתקיים, וכשמין זה עיקר כונתו אלא לבטל ריח אחר, והאס ריח רע מותר].

<u>סימן שכ"ג</u>

א מי שחסר לו שתיה בשבת.

1. האם יכול להביא מחבירו ארגז סודה וכדו'.
2. ומה הדין אם עושה שבע ברכות או שלום זכר, וחסרה לו כמות גדולה של ארגזים.
3. והאם יש הבדל אם עובר במקום רבים, או שיכול להכניס את זה ממעבר אחורי.
4. והאם יש הבדל אם כולם מכירים אותו ויודעים שעושה שמחה.
5. והאם עדיף שילך כמה פעמים או שיסחוב את הכל בבת אחת.
6. והאם יכול להעביר את זה בעגלת קניות, או עגלה של סופר.
7. והאם יש הבדל אם הציבור כבר נמצא ומחכה או שיש לו עוד מספיק זמן להתארגן.
8. וכן כשיש לו כמה סירים גדולים של טשולנט וקוגל במקום אחר, איך יוכל להביאם.
9. והאם יכול לומר לבעל החנות שישלם לו אחרי שבת, או שיחזיר לו אחרי שבת.

[ס"ה, מג"א סק"ז, ט"ז סק"ד, מ"ב סקכ"ה, שו"ע הגר"ז ס"ב].

ב גמרו סעודה שלישית.

1. כשנשארים עדיין לשבת באותו חדר האם מותר להוריד ולנקות את השולחן.
2. וכשלא נשארים, האם מותר להחזיר את המאכלים למקומם במקרר, ובארון.
3. וכשמורידים בשבת את הכלים המלוכלכים בשבת, האם מותר להכניסם ישר למדיח כלים.

4. וכאשר מכניסים אותם לכיור האם מותר לפתוח עליהם את הברז כדי שהאוכל לא יתייבש ויהיה קשה לנקות.

5. והאם מותר ליטול ידיו על גבי אותם כלים בכונה.

6. וכן כאשר מחליפים בגדים האם מותר להכניסם ישר לתוך המכונת כביסה.

7. והאם יש הבדל בין אם הרגילות שלו גם ביום חול להכניסם ישר למכונה או לא.

8. ומה הדין בכל הנ"ל אם הכלים והבגדים מביאים זבובים.

[סימן שכ"ח סי"ח, מג"ח שס סק"ז, תהל"ד שס סק"ו, מג"ח ש"כ סק"ו, תרס"ז מ"כ סק"ו, ומפילו שרק מחזיקו למקומו ורק כדי שיהיה מסולק, חיי מלס כלל קנ"ג ס"ו, ועיין תמ"ל מ"כ סקי"ב].

ג מי שעשה קידוש או שלום זכר בבית והולך אח"כ להוריו, או באחד מחדרי הבית הכנסת שאינם שימושיים עד אחרי שבת.

1. האם מותר לו אח"כ להוריד ולסדר את המקום.

2. והאם מותר לו להחזיר הביתה את כל הכלים כשברור לו שיצטרך רק לאחד מהם.

3. וכן כשבליל שבת היה לו הרבה אורחים ובבוקר סועד לבד האם מותר לו לרחוץ את כל הכלים ולבחור בבוקר במה להשתמש.

4. וכן מי שיש לו עוד כוסות או סכו"ם בארון, וברור לו שלא יצטרך יותר מכמה בודדים, האם יכול להדיח את כל הכוסות שהצטברו בכיור או צריך להשתמש במה שבארון.

5. ומי שגומר ללמוד בשבת אחה"צ, האם מותר לו להחזיר את הספרים לארון.

[ס"ו, מג"ח ש"כ סק"ו, תרס"ז מ"כ סק"ו, ומפילו שרק מחזיקו למקומו ורק כדי שיהיה מסולק, חיי מלס כלל קנ"ג ס"ו].

ד מי שנזדמנו לו אורחים בשבת.

1. האם מותר לו להבריש את החלונות עם ספריי מיוחד לכך.

2. והאם מותר לו לעבור על הרהיטים עם משחה.

3. ואם הגביע מלוכלך, האם מותר לו לעבור עליו עם משחה.

4. וכן כלה המגיעה לחמותה ותכשיטיה התלכלכו או העלו ירקות, האם יכולה לעבור עליהם עם משחה שמבריק אותם.

5. האם מותר לנקות את המשקפיים או עדשות מגע עם ספריי המיוחד לכך.

6. והאם מותר בשבת להדיח כלים עם צר פלדה, או סקוטש ברייי.

7. והאם מותר להדיחם עם סבון מוצק, או נוזלי.

[ס"ט–י, מג"ח סקט"ז, מ"ר סקי"ל, מ"ב סקל"ח, וסקמ"ח, שעה"י סקמ"ח, חיי מלס ל"ה ס"ז].